

Centre d'Estudis
Colombins

ÒMNIUM
LLENGUA CULTURA PAÍS

39

Butlletí del Centre d'Estudis Colombins
Any XIV / Núm. 39 / gener 2007 / Preu: 2 euros

BUTLLETÍ DEL CENTRE

D'ESTUDIS COLOMBINS

ANY XIII / Núm. 39, gener 2007

Director: Joaquim Arenas i Sampera

Secretaria de redacció:

Jaume Cañadas

Editor: Òmnium Cultural

Imprimeix: Casa Boada. Carrer Comtal, 26.

08002-Barcelona

Dipòsit Legal: B- 16689/95

NOTA

El contingut dels articles és responsabilitat dels autors no ha de coincidir necessàriament amb els principis que regeixen l'Associació.

S'autoritza la reproducció, parcial o total, dels articles publicats en aquest butlletí, sempre que s'hi faci constar la procedència. Agraïrem que se'ns fes arribar un exemplar de les publicacions on els nostres treballs hagin estat reproduïts o esmentats o fins i tot una fotocòpia que identifiqui la publicació i la data d'edició.

Sumari

Editorial

Vida del Centre

Tribuna

- **Un mariner afectat per una artritis que li produí invalidesa.** Article publicat a la revista mèdica nord-americana "The American Journal of the Medical Sciences" (Setembre 2006, Volum 332, N. 3). Hi intervenen els nostres consocis Charles Merrill i Francesc Albardaner.

Articles

- **Monument a Cristòfor Colom a Barcelona.** Per Francesc Albardaner i Llorens.
- **Una lectura del Manuscrito de Las Casas.** Per Ramon Navarro i Sandalinas
- **Els Colom de Tarragona.** Per Antoni Soler i Parellada
- **Les anàlisis comparatives de l'ADN del cromosoma "Y" d'Hernando Colom amb els llinatges Colom i Colombo.** Per Francesc Albardaner i Llorens

Bibliografia

- **La caida de Cristóbal Colón – El juicio de Bobadilla** Per Francesc Albardaner

Editorial

A so de tabals , no s'agafen llibres....

La intenció que amaga la dita popular és ben clara i aplicable de manera precisa a la situació actual que presenta l'àmbit dels estudis en relació a la naturalesa del Descobridor, de la seva vida i de la seva obra. Pacència, discreció, rigor científic i treball incessant són elements imprescindibles per assolir la veritat històrica i el reconeixement de la tasca que es fa arrencant de l'objectivitat seriosa.

En aquest número trenta-nou del nostre Butlletí, es presenten dues mostres de l'avanç que els pressupòsits històrics en relació a Cristòfol Colom, que sempre hem defensat, gaudeixen d'una atenció especial i de primer ordre per part d'estaments nacionals i internacionals.

D'entrada, s'ofereix al lector les conclusions de les Jornades Colombines organitzades pel nostre Centre l'any passat, amb el títol : *A la recerca de la veritat d'un fet històric de dimensió internacional: Descobriments d'Amèrica i la vida de Cristòfol Colom.* Les jornades es varen fer a l'auditori de la Caixa Fòrum i en l'àmbit d'actuacions culturals de Rotary Club, assolint d'aquesta manera un ressò internacional a causa de la implantació d'aquesta entitat en un marc que va més enllà del nostre àmbit nacional.

Les conclusions d'aquestes jornades, que en sumen set, bé podem afirmar que constitueixen la regla d'or de la teoria colombina del nostre centre, fruit de la feina

feta d'una manera incessant al llarg de gairebé divuit anys.

A la secció *Tribuna*, s'ofereix la versió de l'article " *Un mariner afectat per una artritis que li produí invalidesa i ulls sagnats*. En són signats Frank C Arnett, Charles Merryll, PDH, professor de la Universitat Catòlica de Washington, molt vinculat a la nostra associació, Francesc Albardaner, membre de la junta del CEC i Philip NocKowiak, MD. MBA. Com podrà comprovar el lector, les coincidències entre el mariner afectat d'artritis i les vicissituds sofertes per Colom, porten a la conclusió que un és altre. S'imposa fer avinent que la revista mèdica que publica el treball esmentat "The American Journal of Sciences" és considerada de gran reputació a causa dels seus treballs medicohistòrics i compta amb el segon lloc en l'escala de valoració entre les dels seu rang als EUA, totes elles prestigioses.

No és la primera vegada que el Centre d'Estudis Colombins és objecte de reconeixement nacional i internacional . Recordem com ara fa dos anys, la cadena televisiva nord-americana Discovery Chanel reconegué la validesa de les premisses que sobre la naturalesa i vida de Colom ha mantingut la nostra associació. Discovery Chanel, després d'estudiar les diverses teories sobre el Descobridor, va escollir els nostres investigadors en qualitat d'assessors per al programa emès, via satèl·lit "Colom: secrets des de la tomba"

Tot plegat ens porta a confirmar que la línia empresa i mantinguda al llarg de tants anys ha valgut la pena i ens ha d'estimular a continuar treballant en el mateix sentit i amb la mateixa manera. El reconeixement que mereix el Centre és una atenció que es fa extensiva a tots els socis i simpatitzants, sense els quals res no seria possible.

Joaquim Arenas i Sampera
President

Vida del Centre

CONCLUSIONS DE LES JORNADES COLOMBINES QUE TINGUEREN LLOC AL ROTARY CLUB, DE BARCELONA. "A LA RECERCA DE LA VERITAT D'UN FET HISTÒRIC DE DIMENSIÓ UNIVERSAL: EL DESCOBRIMENT D'AMÈRICA I LA VIDA DE CRISTÒFOL COLOM".

Les jornades colombines, que hem celebrat en commemoració del cinquè centenari de la mort de Cristòfor Colom (1506 – 2006), han estat una reflexió serena sobre l'historiografia d'un fet cabdal en la història de la humanitat com va ser el descobriment d'Amèrica. Va ser, sobretot, a la segona meitat del segle XIX, quan es va produir l'aparició d'abundants estudis sobre el descobriment i colonització del Nou Món i sobre la vida de Cristòfor Colom, molts d'ells mancats del necessari rigor científic, però que, a causa de la seva gran divulgació a nivell planetari varen marcar uns patrons historiogràfics de caire romàntic que han sobreviscut -molts inalterats fins els nostres dies-, dins dels llibres de text escolars i, consegüentment, dins la cultura popular mundial.

Si féssim una relació de diferents tòpics universalment acceptats com:

. "El matrimoni d'Isabel de Castella amb Ferran d'Aragó creà la unitat d'Espanya".

. "La reina Isabel La Catòlica va finançar el viatge de Colom empenyorant les seves joies".

. "El descobriment d'Amèrica fou promogut estrictament per la Corona Castellana"

. "Cristòfor Colom fou un plebeu genovès, inculte i sense experiència marinera".

veuríem que són asseveracions simplistes i, alhora falses, que cal aclarir degudament.

A la primera meitat del segle XX, aquesta historiografia de caire romàntic va ser manipulada per raons polítiques i

nacionalistes , sobretot a Espanya i a Itàlia, quan en aquests països manaven governs feixistes com els de Mussolini o Franco, intentant, tots dos, d'apropriar-se de les suposades glòries del descobriment d'Amèrica en detriment de l'altre. La pedagogia educativa de la església catòlica tampoc va ser aliena a esbiaixar la historiografia americana, tot proposant motius de propagació de la vertadera fe establerta a les poblacions idòlatres del Nou Continent com a motor espiritual del descobriment d'Amèrica. Aquestes i moltes altres manipulacions de la història han acabat tergiversant, fins a l'absurd, els veritables motius i factors que produïren aquest fet cabdal de la història universal.

En base al contingut de les conferències pronunciades pels senyors Joaquim Arenas, Antoni Soler, Francesc Albardaner i Lluís de Yzaguirre, a les presentacions dels presidents de mesa senyors Pera Català i Ernest Vallhonrat, de les aportacions dels moderadors senyors Antoni Fumadó i Miquel Macià i també de les intervencions del públic assistent a aquestes jornades, passem a resumir en set punts una nova visió historiogràfica del descobriment d'Amèrica i de la personalitat del seu descobridor.

1 – LA LLUITA PER LA HEGEMONIA DEL PODER DINS DE LA PENÍNSULA IBÈRICA COM A MOTOR DELS DESCOBRIMENTS

A la segona meitat del segle XV es va produir una lluita declarada entre els tres nuclis de poder polític i econòmic més poderosos de la Península Ibèrica : Portugal, Castella i la Confederació Catalano-Aragonesa per a aconseguir l'hegemonia política dins de la Península Ibèrica. Tant els portuguesos com els catalans basaven el seu poder econòmic en el comerç marítim, un obert a l'oceà Atlàntic, en el cas dels portuguesos, i l'altre basat en el comerç mediterrani en el cas dels catalans. La economia castellana no era tan dependent del comerç marítim, però, vist l'èxit econòmic indiscutible del comerç portuguès amb Àfrica, totes tres potències comprenien la necessitat de potenciar el comerç ultramarí.

2 – EL DESCOBRIMENT DEL NOU MÓN COM A NECESSITAT MACRO-ECONÒMICA DE LA CONFEDERACIÓ CATALANO – ARAGONESA.

Després de la caiguda de Constantinoble en mans dels turcs l'any 1453, el comerç català amb els ports comercials del mediterrani oriental va decaure fins a crear una crisi econòmica molt gran dins de la confederació catalano-aragonesa. Era necessari, doncs, trobar noves rutes comercials, que permetessin revitalitzar aquest tràfic amb l'orient. No ha d'estranyar, doncs, el suport donat a Colom pels alts funcionaris de la corona catalana com Juan Cabrero, Gabriel Sánchez o Lluís de Santàngel. La qualitat de conversos i d'homes de negoci en actiu d'aquests personatges confirma el seu caràcter de membres de la nova burgesia emergent dintre dels cercles de poder de la confederació catalana.

El descobriment d'Amèrica, en el seu primer origen, no fou un projecte exclusivament castellà.

3 – LA LLUM VERDA A L'EXPEDICIÓ COLOMBINA FOU FRUIT D'UNA DECISIÓ EMPRESARIAL.

Malgrat el suport d'alguns alts funcionaris de la cúria castellana al projecte de Colom, la cort de Castella va rebutjar per dues vegades la proposta del primer viatge del descobriment d'Amèrica, tant per la junta de savis de Salamanca, com per la junta político-administrativa de Santa Fe. La llum verda a l'expedició colombina fou una decisió de caire empresarial, dins del camp econòmic que actualment anomenarien de capital-risc, quan Lluís de Santàngel, home de negocis valencià, acostumat a prendre decisions ràpides d'inversions de capital, va considerar que valia la pena invertir en el projecte econòmic proposat per Colom.

La reina de Castella no va poder aportar les seves joies per finançar l'expedició, ja que les més importants, les havia empenyorat prèviament a València.

El proselitisme religiós no va tenir res a veure amb la proposta colombina; només cal

veure que no hi va anar cap ministre de l'església catòlica en el primer viatge.

4 - EL MATRIMONI D'ISABEL DE CASTELLA I DE FERRAN D'ARAGÓ NO CREÀ CAP NOU ESTAT DENOMINAT ESPANYA.

Durant tota la vida de Colom i malgrat l'enllaç matrimonial a títol personal dels dos monarques, els regnes de Castella i de Catalunya-Aragó es mantingueren independents. Només cal considerar que, quan poc després de la mort d'Isabel, els sobirans d'aquests regnes foren Joana la Boja i Felip el Bell per a Castella i Ferran el Catòlic i Germana de Foix per a Catalunya-Aragó. Per tant, durant la vida de Colom, els súbdits de Ferran foren estrangers a Castella i els súbdits d'Isabel foren estrangers a la Confederació catalana.

5 – LA VERDADERA IDENTITAT DE CRISTÒFOR COLOM , PEDRA DE TOC DE LA HISTORIOGRAFIA DE LA SEVA ÈPOCA.

L'època en que li va tocar viure Cristòfor Colom fou una època de profundes transformacions i convulsions de tota mena en el mediterrani occidental i a la península ibèrica. Un Colom genovès, súbdit d'una república en franca decadència econòmica i del seu poder marítim, no presenta gaires problemes a una historiografia edulcorant i imperialista de caràcter espanyolista del descobriment del Nou Món. Si a aquesta neutralitat d'origen de l'heroi, se li afegeixen uns suposats motius religiosos i espirituals de propagació de la vertadera fe catòlica al Nou Món, ja tindrem complet el discurs de la historiografia franquista sobre aquest esdeveniment, que és la que ens ha arribat fins a nosaltres a nivell popular.

Un origen català de Cristòfor Colom complicaria molt les coses, ja que posaria automàticament en crisi massa paradigmes fal·laciosos de la historiografia oficial, tant espanyola com internacional, sobre els motius i les conseqüències del descobriment d'Amèrica.. Per tant, que Cristòfor Colom fos català o genovès no és un fet tan irrellevant com diuen aquells historiadors a qui ja els està bé la versió oficial fins ara

divulgada. En el món científic, quan una teoria explica de manera molt més bona els fenòmens experimentals que una altra, aquesta nova teoria és adoptada tot substituint a l'anterior, fins que una teoria, posterior, encara millor, no la desplaça. Aplicant aquest principi, tot i reconeixent els factors existents a favor d'un origen genovès de Cristòfor Colom, entenem que un origen català de Cristòfor Colom, i per tant súbdit natural de Ferran el Catòlic, explica molt més bé totes les causes i efectes del descobriment d'Amèrica.

6 – CRISTÒFOR COLOM VA SIGNAR LES CAPITULACIONS DE SANTA FE CONVENÇUT QUE HO FEIA AMB LA REINA DE CASTELLA I EL REI D'ARAGÓ. LA TRAÏCIÓ DE FERRAN II .

Per les personalitats de la cort catalana que van intervenir en les negociacions prèvies i en el la confecció del text de les Capitulacions, pel mateix format del document que presenta un model de redactat idèntic a aquell que era usual a la cúria catalano-aragonesa, pel seu contingut en relació als títols que es conferien a Colom, pel lloc on s'havia d'arxivar, després de la signatura, que era, a l'arxiu reial de Barcelona, Colom va creure que signava les Capitulacions amb la reina de Castella i el rei Catalunya i Aragó, és a dir, signava per a dos estats de manera perdurable.

Només havia de passar un any perquè l'aparença presentada a Colom per Ferran i Isabel sobre els dos reialmes, en la signatura de les Capitulacions, fos desmentida. A fi de assegurar el seu títol del descobriment i de l'ocupació, els reis demanen una butlla de concessió al papa Alexandre VI. La concessió expressa clarament que s'atorguen les Índies a “ vosaltres”, els reis de Castella i Aragó, per tant, als estats. Però immediatament s'hi diu: “ i als vostres hereus i successors els reis de Castella i Lleó “ D'aquesta manera, en el futur, Catalunya i Aragó resten exclosos dels beneficis del descobriment. El contingut de la butlla pontifícia va ser pactat, és obvi i així es feia en casos similars, amb els mateixos sobirans que les demanaren.

Ferran II, una vegada més, actuà solament com a rei consort de Castella, traint el reialme del qual ostentava la corona. L'actuació del rei català a Castella presenta una voluntat continuada de confegir l'"espanyica nació" com diuen les cobles que, en honor seu, es varen propagar en aquell temps.

7 - APORTACIONS DE DIVERSES CIÈNCIES AUXILIARS DE LA HISTÒRIA EN LA RECERCA DE LA VERDADERA IDENTITAT DE CRISTÒFOR COLOM.

La Paleografia: Els professors de paleografia Mossèn Gabriel Roura i la Dra. Montserrat Sanmartí, de les universitats de Girona i Rovira i Virgili (Tarragona) respectivament, després d'analitzar la cal·ligrafia de Cristòfor Colom, afirmen que aquest emprava una cal·ligrafia netament catalana, idèntica a la utilitzada a Catalunya en el segle XV.

L'Antropometria : El professor Miquel Botella, de la universitat de Granada, després d'analitzar les restes de Diego Colón, germà de Cristòfor Colom, estima que la edat a la que va morir aquest personatge estava al voltant dels 55 anys, la qual cosa no coincideix amb l'edat estimada si hagués estat el Giacomo Colombo genovès, mort als 48 anys.

La Lingüística: El Dr. Lluís de Yzaguirre, de la universitat Pompeu Fabra de Barcelona, tot aplicant tècniques de lexicometria forense als escrits autògrafs de Cristòfor Colom i, en base a les freqüències de diverses interferències fonètiques, ha pogut demostrar que la llengua materna de la persona que els va escriure en castellà era la llengua catalana, i, més exactament, el català de la Catalunya vella o català oriental. Aquest estudi exclou com a llengües maternes del descobridor el dialecte genovès, el provençal i l'occità del segle XV.

La Identificació Genètica : Gràcies a les anàlisis dels ADN mitocondrial i del cromosoma "Y" de les restes de Cristòfor Colom, del seu germà Diego Colom i del seu fill Hernando Colom, l'equip d'identificació

genètica del Departament de Medicina Legal i Forense de la facultat de medicina de la universitat de Granada, dirigit pel Dr. José Antonio Lorente, ha pogut confirmar que les restes existents a la catedral de Sevilla són les de Cristòfor Colom. Així mateix, aquest equip està procedint a analitzar 250 mostres de dues poblacions d'homes contemporanis, corresponent a homes que es diuen COLOM de primer cognom als Països Catalans, una, i corresponent a homes que es tenen com a cognom COLOMBO de la Ligúria i la Llombardia, l'altra. La comparació de l'ADN del cromosoma "Y" d'aquestes mostres amb l'ADN del fill de Colom, Hernando, podran aportar raons científiques de molt de pes per a poder esbrinar, potser definitivament, l'origen del gran almirall. El resultat se sabran abans de la fi de l'any 2006.

CONCLUSIONS FINALS

Enguany, cinquè centenari de la mort de Cristòfor Colom, estem revisant a grans passes tota la historiografia relativa al descobriment d'Amèrica, tant la micro-història com la macro-història, i hem descobert, que el paper desenvolupat per Catalunya i la Confederació Catalano-Aragonesa no fou tan menyspreable com predicava la historiografia espanyola, per no dir ja, i com a conseqüència de la primera, la internacional.

Colom, en boca del seu fill Diego Colón i en ocasió del primer plet contra la corona, va afirmar:

"Pro utroque regno, Castellae et Aragonum, fuerunt dictae Indiae acquiritae" (Les Índies foren adquirides per als dos regnes: Castellà i Aragó). D'entrada, doncs, voldríem rectificar enguany la divisa de l'escut de Colom per tal que digués. "Por Castilla y Aragón Nuevo Mundo halló Colom". La paraula Colom no l'hem catalanitzat nosaltres, sinó un famós madrileny denominat Gonzalo Fernández de Oviedo del segle XVI, que, si bé volia atribuir a Castella tot el poder sobre el Nou Món introduint l'expressió "Por Castilla y por León" dins de la divisa colombina, fou prou honest per reconèixer que el llinatge del descobridor era Colom i, per tant català.

En la confiança que les proves científiques que estan ara en curs ens portin a resoldre l'enigma sobre la vera identitat de Cristòfor Colom, crec que tots nosaltres ens sumem al desig que es pot derivar de la divisa que Colom va emprar en el llibre dels privilegis : “In te speravi”, que no és altra que l'inici del salm 70 de David que diu:

“In te, domine, speravi, non confundar in aeternum “

Tots nosaltres també desitgem que la confusió no duri per sempre.

Tribuna

UN MARINER AFECTAT PER UNA ARTRITIS QUE LI PRODUÍ INVALIDESA I ULLS SAGNATS

FRANK C. ARNETT, MD; CHARLES MERRILL, PHD;
FRANCESC ALBARDANER; PHILIP A. MACKOWIAK, MD, MBA

RESUM: Un mariner de 41 anys va desenvolupar una artritis aguda, que li va afectar més les cames que els braços o les mans, durant una violenta tempesta en el seu viatge de retorn del primer de quatre viatges de descobriment. Aquesta persona va patir atacs d'artritis de manera reiterada a tot el llarg dels següents 14 anys, durant els que, al menys en dues ocasions va tenir dolor als ulls, greument afectats, ja que sagnaven. Va morir poc abans del seu 55è aniversari, parcialment paralític i postrat al llit. Qui fou aquesta persona, y quina fou la etiologia més probable d'aquesta malaltia que patia?

PRESENTACIÓ DEL CAS

La malaltia que va patir aquesta pacient va començar de manera abrupta a l'edat de 41 anys amb un atac de gota durant una violenta tempesta en el viatge de tornada del primer de quatre viatges de descobriment.

La seva naturalesa és incerta, però sembla que va consistir d'una artritis poliarticular que li afectava més les cames que els braços i les mans, però que es va anar manifestant de forma continuadament progressiva. Els atacs més aguts de la malaltia varen coincidir amb freqüència quan el pacient estava exposat al fred i a la humitat durant els seus viatges marítims. La malnutrició i l'insomni crònic també varen contribuir a la malaltia, ja que alguns dels atacs mes severs varen passar en moments de mala nutrició i de privació del són.

Encara que s'ha vingut mantenint de que el pacient era un cristià de Gènova per naixement, alguns acadèmics consideren actualment que fou fill de catalans, y que la seva mare podria haver estat membre d'una família prominent de “conversos” (jueus convertits al cristianisme). No sabem pràcticament res de la història mèdica de la seva família. Si ell fou l'home de Gènova com es considera en general, ell va tenir una germana més petita y tres germans també més petits que ell (un d'ells mort en la infantesa per causes desconegudes). No es coneix que cap altre membre de la família hagi patit de gota.

De totes formes, un examen post-mortem de les restes suposades de pertànyer al germà del pacient (possiblement també podrien ser las del propi pacient) mostren una fusió de les vertebres lumbars n.4 i n. 5, així com una espida bída incompleta. Idèntiques patologies estan presents en les despulls d'un dels fills del pacient.

El pacient fou un mariner i un explorador. Els seus escrits demostren fluïdesa en el llatí així com uns coneixements més que regulars de les obres d'Aristòtil, Ptolomeu, Marino de Tiro, Estrabó, Plini i Marco Polo. Per tot això, sembla que va gaudir d'una acurada educació. En qualsevol cas , no coneixem, però, ni el lloc ni la durada d'aquest estudis formals (si es que en va tenir). Es va casar als 28 anys d'edat. La seva esposa (una dama noble portuguesa) va morir 6 anys després d'una causa desconeguda després de donar-li un fill. Posteriorment, el pacient va tenir una amant, de la que va néixer el seu segon fill. Es desconeix si va tenir altres relacions sexuals. De tota manera, una gran

promiscuïtat sexual fou comuna entre els homes que varen estar a les seves ordres, molts dels quals varen agafar sífilis.

Abans dels 41 anys, l'únic problema mèdic del que tenim constància que hagi afectat al nostre pacient fou una ferida de localització i gravetat desconegudes rebuda en una batalla naval a l'edat de 25 anys. Degut a aquest fet també va patir una invalidesa temporal després de haver hagut de nedar dues milles des del seu vaixell enfonsat fins a la propera platja.

Quan era jove, el nostre pacient fou un home "alt, ben format, musculós i de port digne i noble... la seva complexió de pell clara, pigada i lleugerament rogenca... els seus ulls blaus..... els seus cabells rossos, que els problemes i avatars de la vida aviat tornaren grisos i molt aviat blancs". Ell fou sobri i moderat en el menjar i en el beure.

Sembla que el pacient mai es va recuperar completament del seu atac inicial de gota. En el mes de desembre de l'any següent al primer atac, ell i molts altres membres de la seva tripulació varen patir una malaltia que podria haver estat la grip. Però, mentre tothom se'n va recuperar molt ràpidament, el pacient va patir diferents complicacions no especificades i va necessitar quatre mesos fins a la seva recuperació. A l'edat de 43 anys, mentre navegava a l'alçada de Puerto Rico va tenir "febre i somnolència, que el privà de rapen de la vista, els altres sentits i de la memòria". A continuació va patir un altre atac de gota tan sever, que va restar incapacitat per mes de 5 mesos.

A l'edat de 47 anys, el pacient va tenir atacs molt dolorosos de gota en una cama i, quatre dies després tingué una febre molt alta, però, malgrat la seva malaltia no va perdre el coneixement. Dos mesos després els seus ulls començaren a sagnar i tenia tants dolors que quasi bé no podia veure. Els seus escrits d'aquesta època son divagatius i incoherents. Un període perllongat de forçat descans li va retornar la salut. Tot i així, a l'edat de 51 anys, el pacient ja era un home vell segons els patrons de l'època. En realitat, durant el seu quart i darrer viatge de descobriment, estava tan malalt i tan freqüentment es va trobar a les portes de la

mort, que es veia obligat a donar les ordres des d'una cabana que va fer construir sobre la coberta de popa del seu vaixell insígnia. En mig de la malaltia que li deteriorava la salut es va tornar a obrir la seva antiga ferida. Durant un any esgotador que restà forçat de manera humiliant a quedar-se a l'illa de Jamaica, ell va patir febre degut a la malària i va començar a delirar i va aparèixer una artritis tan severa que no podia estar de peu.

Després de Jamaica, la condició del pacient va decaure molt ràpidament, i, tot i que un període perllongat de descans li va proporcionar una lleu recuperació, als 54 anys la seva artritis fou tan forta, que hagué de romandre al llit la major part del temps. En temps fred la seva agonia era insuportable. Poc abans de la seva mort, les mans li feien tan mal que no podia escriure. Finalment, el 20 de maig del 1506, poc després dels seu 55è* aniversari, ja "quasi bé paralitzat i al llit degut a la gota" el pacient morí.

*Nota: La data de naixement del pacient és incerta. Les edats citades en aquest escrit reflecteixen la cronologia més àmpliament acceptada de la seva vida. De tota manera, alguns autors consideren que el pacient va viure entre 60 i 70 anys i, per tant, en aquest cas, caldria afegir 7 o 8 anys a les edats citades en el text.

DIAGNOSI DIFERENCIAL

Dr. Frank C. Arnett: El nostre pacient fou un mariner genovès del segle XV i un explorador amb "un coneixement més que acceptable de les obres de Marco Polo", que feu quatre viatges al Nou Món, incloent-hi Puerto Rico i Jamaica. Donat aquest perfil la seva identitat no resulta gaire difícil d'esbrinar. Amb tota seguretat, el nostre pacient es tracta de Cristòfor Colom.

El que no és gaire conegut per molta gent és el fet de que, a partir dels 41 anys, Colom va estar afectat de manera molt seriosa per una artritis reincident que el va deixar completament invàlid quan morí l'any 1506 quasi als 55 anys d'edat. Es va dir que havia patit de gota; de totes formes en aquella època es denominava com a gota la majoria dels diferents tipus d'artritis, inclosos els

que citaré a continuació en la meua diagnosi diferencial.

Com podem caracteritzar millor la malaltia del nostre pacient en base al protocol anterior? Es tractava clarament d'una artritis repetitiva que li afectava de manera predominant les seves cames i convertia al pacient en un invàlid durant mesos. També sembla que la malaltia es feia present amb major freqüència quan estava navegant, que venia acompanyada de febre i de deliris i sembla que la seva aparició, si més no en una ocasió, seguia a una epidèmia de grip que hi hagué a bord del vaixell. No està clar si aquesta passa de grip fou de tipus respiratori o gastrointestinal. Potser, entre totes les patologies registrades, la més definitiva podria ser la malaltia recurrent dels ulls, descrita com a "ulls que sagnen", que provocava dolor i produïa la ceguesa a vegades. Sembla que aquests episodis anaven paral·lels amb els atacs d'artritis i considero que ens donen unes de les més valuoses ajudes en el diagnòs.

En la diagnosi diferencial hem de considerar diverses formes d'artritis en base a les seves típiques manifestacions i evolució, tenint en compte altres patologies clíniques que es manifesten conjuntament, així com les circumstàncies genètiques i mediambientals del nostre pacient. En primer lloc ens preguntem: ¿Colom va poder estar afectat de gota com es diu en el resum anterior? Certament que sembla una diagnosi raonable tractant-se d'un home de 41 anys amb una artritis aguda i discapacitant, que li afectava a una o varies articulacions de les extremitats inferiors. En les seves primeres fases, la artritis de gota és una malaltia episòdica en la que els atacs poden anar acompanyats de febre. A més, sense els tractaments actuals, la evolució natural de la gota es la de convertir-se en poliarticular, amb una involucració posterior de les extremitats superiors i de les mans, tot això culminant amb una afectació permanent i que produeix invalidesa. (gota tophaceous).(3) Colom, però, no sembla haver estat el típic home gras inclinat a consumir menjar rics en purines i gran consumidor de begudes alcohòliques. Al contrari, Colom va ser considerat com un home "sobri i moderat en el menjar i en el

beure". Un argument molt poderós en contra de que la seva malaltia fos gota fa referència a la durada dels atacs. Si més no, en el primer període de la gota, els brots d'artritis duren típicament entre 7 i 10 dies per desaparèixer completament a continuació. En aquest cas, el pacient sembla que mai es va recuperar completament del seu primer atac inicial. Ell va patir diversos cops i durant molts mesos una artritis discapacitant abans de quedar-se, per força i degut a la malaltia, fent llit. Finalment, els símptomes oculars, si estaven relacionats amb la malaltia de base, no es poden explicar per la gota.

Val la pena que considerem breument diverses menes d'artritis que es manifesten de forma episòdica. Les febres reumàtiques foren segurament molt freqüents en el segle XV, especialment a bord de vaixells carregats amb massa persones, fet que afavoria les infeccions per esteptococs.(4) I encara hi hem d'afegir de que els historials mèdics ens diuen que les persones que són més afectades per les febres reumàtiques són gent de pell clara i pigada, precisament d'identica complexió que la atribuïda a Colom. La febre reumàtica, encara que tendeix a ser reincident, causa una artritis migratòria, normalment en les grans articulacions, que no és deformatòria i amb una durada de poques setmanes. A més no ataca als ulls.

Va poder tenir Colom una artritis reumatoide, ja que és una artritis inflamatòria, potencialment productora d'invalidesa, que avui en dia afecta aproximadament al 1% de la població mundial? "Els ulls sagnats" podria ser una descripció d'una escleritis que pot acompanyar ocasionalment a l'artritis reumatoide. Sense entrar en el debat de si l'artritis reumatoide ja existia o no abans del segle XIX (5), no es tracta segurament de la diagnosi de la malaltia de Colom. El motiu principal és el fet de que els dolors produïts per una artritis reumatoide no solen ser tan extremadament dolorosos com sembla que varen ser els de Colom; per altre banda aquesta malaltia afecta molt aviat a les mans d'una manera quasi universal; la malaltia no és discontinua i la febre no s'aparèixer.

Ja que Colom era originari del Mediterrani hem de fer esment, si més no, de diverses malalties pròpies d'aquella àrea. La coneguda com a Febre Mediterrània, tot i que episòdica, està caracteritzada per febres mensuals, casos de "serositis" (peritonitis, pleuresia, pericarditis), i alguns cops artritis no deformatòria.(7) Aquest no sembla haver estat el quadre clínic de Colom. De manera similar, la malaltia de Behçet està dominada per una artritis no deformatòria i una uveïtis severa, però, en absència de doloroses úlceres orals o genitals, aquesta diagnosi no és viable.

L'escorbut, una afectació típica dels mariners de l'antigor, podria explicar dolors molt forts tant en les articulacions com en els ossos degut a hemorràgies en les estructures musculo-esquelètiques, així com els "ulls sagnats" (hemorràgia de les conjuntives) o el fet que se li tornés a obrir una antiga ferida. Els viatges de Colom, però, foren relativament curts, sense que cap hagi superat els 3 mesos mínim necessaris per tal de que l'escorbut es desenvolupi. (9)

I ha, però, una altra malaltia, denominada artritis reactiva, que podria explicar totes les característiques de la malaltia de Colom. Durant molts anys aquesta malaltia fou denominada com a "Síndrome de Reiter" (o malaltia de Reiter) i, com és descrita usualment, engloba la triada de següents malalties: uretritis, conjuntivitis i artritis (10,11); la uveïtis també pot aparèixer. Aquest síndrome ja ha estat proposat amb anterioritat com la causa de la malaltia de Colom.

La artritis reactiva va ser considerada com una artritis estèril i una enthesitis (inflamació dels punts d'inserció dels tendons) iniciada per una infecció allunyada de la articulació. (13,15) Diversos casos en massa d'aparició d'artritis reactiva després d'una epidèmia de gastroenteritis han implicat a molts diversos patògens entèrics (del sistema digestiu) com a agents etiològics. (14,16-18). (Taula 1).

Taula 1. Microbis causants de Artritis Reactiva

Patògens entèrics:

Shigella flexneri

Salmonella (diverses espècies)
Yersinia enterocolítica
Yersinia pseudotuberculosis
Campylobacter jejuni

Patògens adquirits sexualment:

Chlamydia trachomatis
? Ureaplasma urealyticum
? Infeccions del tracte respiratori.
? Chlamydia pneumoniae

Recerques epidemiològiques també han incriminat a una varietat de patògens de transmissió sexual com la Chlamydia trachomatis (19,20) Abans de la aparició de la epidèmia de HIV (SIDA) a principis dels anys 1980, la artritis reactiva era la causa més comú d'artritis en homes joves de l'exercit dels Estats Units (17,21) i, potser en tota la població en general (22). Actualment és molt menys freqüent, segurament degut a un capteniment més preventiu en les relacions sexuals (23) i una millor protecció en el subministrament del menjar en països desenvolupats.

Recentment, hem descobert que la artritis reactiva, estrictament parlant, no és estèril. La *Chlamydia trachomatis* ha estat identificada en teixits sinovials de pacients d'artritis reactiva i sembla que és capaç de persistir en un estat viable durant anys. (13,20) També han estat detectats fragments de patògens del sistema digestiu en les articulacions d'aquests pacients, molts anys després de la infecció inicial. (15,24,25)

Les característiques genètiques determinen tant la susceptibilitat a la malaltia com la seva intensitat.(26) HLA-B27, que és un complex major d'histocompatibilitat (MHC) molècula de classe I involucrada en respostes dels limfocits T de tipus citotòxic, es troba present en aproximadament un 75% dels pacients que pateixen una artritis reactiva.. HLA-B27, en realitat és un marcador genètic per a tota una família de malalties denominades com a spondiloartritis (13,26) (Taula N.2). Per tant si Colom va patir artritis reactiva, la qual cosa sembla molt probable en base als dolors que patia, amb tota probabilitat també tenia el genotip HLA-B27.

La freqüència de HLA-B27 en la població general varia en gran mesura. Entre els

Europeus de raça caucàsica, les majors freqüències es troben en els països més septentrionals (26-31) (Figura 1). El fet de que Colom fos alt d'estatura, de pell clara i tingués els ulls blaus, ens suggereix que tenia uns antecessors del nord d'Europa i, per tant, una alta probabilitat de que hagi heretat HLA-B27. Aproximadament un 20% de persones portadores de HLA-B27 que siguin infectades per algun element patògen dels llistats en la taula Núm. 1 desenvolupen una artritis reactiva entre les 2 i les 4 setmanes de produir-se la infecció.

Encara no està clar el rol de HLA-B27 en la patogènesis de la artritis reactiva, encara que ja es coneixia la seva associació genètica des de fa més de 30 anys. (32,33). Sabem amb certesa que la molècula HLA-B27 està directament vinculada a aquesta malaltia, perquè quan aquesta molècula humana, i no altres gens HLA, és introduïda en algunes poblacions de rates transgèniques, aquests animals desenvolupen de forma espontània quasi bé totes les símptomes de la artritis reactiva (34). Si aquests mateixos animals creixen en un ambient lliure de gèrmens no agafen la malaltia.

TAULA N.2 Malalties associades a HLA-B27 de la família de la Spondiloartritis

Malaltia	% positiu de HLA-B27
Spondilitis anquilosant	90
Artritis reactiva	75
Spondilitis Psoriatica	50
Spondilitis enteropàtica associada amb la malaltia de Crohn i colitis ulcerativa	50
Uveïtis aguda anterior	60

Figura N.1. Freqüències de HLA-B27 en diferents països d'Europa Occidental

Hi ha diverses maneres per les quals HLA-B27 pot predisposar a l'artritis reactiva (36-39):

- 1) Les molècules de la classe I de HLA, com la HLA-B27, estan compostes per una cadena pesada (el producte genètic de HLA) i per una cadena lleugera (beta2-microglobulina) que actuen conjuntament com a hetero-amortiguadors en les superfícies de totes les cèl·lules nucleades. Les regions polimòrfiques d'aquestes cèl·lules envolten una rugositat de lligam d'un antígen tenint un disseny especial amb els que lliguen polipèptids compostos d'aminoàcids específics. Al igual que altres molècules HLA, HLA-B27 disposa de la seva pròpia connexió amb els antigens que teòricament connecten i presenten a pèptids "arthritogènics" de les cèl·lules T derivat de bacteres particulars, potser fins i tot del hoste mateix. En aquest respecte, mimesis molecular entre antigens propis i antigens de bacteres pot conduir a una reacció autoimmunitària responsable de la artritis reactiva;
- 2) HLA-B27 és també única entre les molècules de classe I de HLA en el que dues de les seves cadenes alfa es poden associar per a formar un

“autoamortiguador” autoantigenic capaç d’induir una resposta autoimmune aberrant;

- 3) Estudis in-vitro han demostrat que els monocits positius de HLA-B27 tenen dificultats a eliminar *Salmonella* intracel·lular i poden predisposar l’hoste a reactivar l’artritis al permetre que aquests patògens persisteixin.

El fet de que solament un 20% de persones positives de HLA-B27 que entren en contacte amb alguna de les bacteries causatives desenvolupin la malaltia, suggereix que també altres gens estan involucrats en la susceptibilitat a la artritis reactiva. Actualment s’estan fent escanners de tota la longitud del genoma per tal d’identificar aquest gens, i sembla que, mentre HLA-B27 exerceix l’efecte més poderós, altres loci dins del complex d’histocompatibilitat major (MHC), així com gens d’altres cromosomes, també estan involucrats en la patogènesis de la artritis reactiva. (26).

El desenvolupament de la artritis reactiva es completament consistent amb la malaltia soferta per Colom. Encara que molts pacients es recuperen completament en un període d’entre 6 i 12 mesos, d’altres tornen a caure en la malaltia o pateixen un deteriorament progressiu. (22,40) HLA-B27 es troba en tots els pacients que tenen un desenvolupament crònic de la malaltia, com també en aquells que desenvolupen uveïtis, que es la conseqüència que jo crec que fou responsable dels problemes que va tenir Colom en el seus ulls. (33,20,41). Així doncs, HLA-B27 determina la severitat de l’artritis reactiva, al igual com determina la susceptibilitat a tenir aquesta malaltia. És possible que l’exposició repetida a una o varies de les bacteries causals empitjori la prognosi, i Colom va poder tenir múltiples enfrontaments amb infeccions adquirides per via intestinal o sexual durant els seus viatges al Nou Món.

La fusió de la quarta i cinquena vertebra lumbar del germà de Colom i del fill de Colom també és rellevant. Encara que això podessin ser anomalies congènites, la fusió espinal apareix en la spondilitis anquilosant,

una altre malaltia associada a HLA-B27, que no va ser descrita fins passats més de 200 anys. (42) Aproximadament del 10% al 12 % dels pacients amb artritis reactiva desenvolupen spondilitis. (13,40)

Va ser l’artritis reactiva qui va matar a Colom? Certament que va ser la responsable de que Colom hagués d’estar fent llit durant llargs períodes i per tant és el que el va predisposar a embòlies pulmonars i pneumònies . Disfuncions cròniques de tipus inflamatori també estan associades amb arteriosclerosi i mort cardiovascular prematura. (43) , Si Colom va morir com a conseqüència directa de la seva artritis el pot haver matat algun d’aquests factors: regurgitació valvular de la aorta i/o bloqueig del cor (malaltia spondilítica del cor) (44), o bé una amyloidosis secundària. (45)

Si Colom hagués viscut en els nostres dies, la severitat de la seva artritis ens hagués dut cap a un tractament amb alpha antagonistes dels factors de necrosi dels tumors nous (TNF).(38). Amb tota seguretat el seus símptomes haguessin estat reduïts en gran manera i la seva invalidesa, així com la seva mort prematura, evitada. Segurament, un encara vigorós i relativament jove Colom hagués pogut fer molts més descobriments o bé haver influït en el desenvolupament del Nou Món. Potser avui podríem viure a Nord Columbia en lloc de Nord Amèrica si la medicina moderna hagués existit en l’època dels descobriments.

DIAGNOSIS DEL SR. FRANK C. ARNETT

Una artritis reactiva associada a HLA-B27 precipitada per unes gastroenteritis recurrents o infeccions de transmissió sexual.

DISCUSIÓ HISTÒRICA

Dr. Charles Merrill i Sr. Francesc Albardaner:

Una de les atraccions turístiques de la ciutat de Gènova que han de veure els seus visitants és una bonica casa de pedra

denominada “La Casa di Colombo” on es suposa que hi va créixer el descobridor d’Amèrica. Si mireu les referències de les enciclopèdies o dels llibres d’història referents a “Cristòfor Colom” trobareu que totes diuen que Colom va néixer a Gènova al voltant de l’any 1451, en aquesta casa, o potser no, essent els seus pares genovesos de classe mitja baixa. D’acord amb aquesta història tradicional, (2), Colom va començar a viatjar des d’aquest port molt aviat. L’any 1476 va anar a viure a Portugal. Allà, el va obstinar la idea de viatjar a Àsia per l’occident (i no per provar que la terra era rodona). Colom es va traslladar al regne de Castella l’any 1485 buscant suport pel seu pla. El va aconseguir i va fer quatre viatges travessant l’Atlàntic, i, encara que no va arribar mai a Àsia, va guanyar fama immortal per trobar allò que va trobar. Mai va tornar a Itàlia, però estimava la seva ciutat natal i va disposar en el seu testament que un membre de la seva família hauria de viure a Gènova amb el necessari suport econòmic. Va morir a Castella l’any 1506 i està enterrat allà, o a Santo Domingo, o a La Havana.

Sabem tot això perquè, d’acord amb la versió estàndard, Colom mateix va dir en el seu testament i en algunes cartes, que havia nascut a Gènova: perquè els historiadors més antics diuen que era genovès, o com a mínim Lígur; perquè no va ser identificat amb cap altre nacionalitat; i perquè tenim documents d’un tal *Cristoforo Colombo* que va néixer a Gènova l’any 1451 i més tard va marxar a Portugal.

Doncs, com és possible que hi hagi gent que hagi arribat a dubtar de l’origen de Colom tal i com es descriu en aquesta versió tradicional? Primer de tot, cal dir que Colom no va mai dir, en cap de les 537 pàgines de les seves *Cartes i Documents* publicades en l’edició de butxaca, d’haver estat de Gènova, o de cap altre lloc. (46) Encara que el pare de Cristòfor Colom i altres parents vivien a Gènova després del 1492, l’almirall Cristòfor Colom, que la versió tradicional afirma que va ser el mateix Cristoforo Colombo de Gènova, mai els hi va escriure cap carta ni els va mencionar per a res.

Encara existeixen diversos documents oficials de l’estada de Colom en el regne de Castella, documents del tipus dels que se’n pot esperar que la seva nacionalitat sigui citada. Els primers documents són notes de pagaments emeses pel tresorer Francisco González l’any 1487 i 1488. En el primer a Colom se’l denomina com a “Cristóbal de Colomo, extranjero”. En els altres tres se’l denomina com “Xrobal Colomo”, sense cap adjectiu qualificador després del seu nom, ni tampoc el terme “estranger”, ni molt menys “Genovès”. (47)

En realitat no es cita la seva nacionalitat en cap dels documents oficials trobats als arxius castellans o aragonesos. I aquest lapsus no era normal amb els procediments administratius de l’època, que determinaven que tots els forasters al regne de Castella fossin identificats en els documents emesos per la cancelleria reial per un adjectiu que definís la seva nacionalitat: “Fernando Magallanes, portuguès”, per exemple, o “Americo Vespuccio, florentí”. (48)

Què deien altres contemporanis? És certament molt significatiu que els ambaixadors de l’estat de Gènova a la cort de Ferran i d’Isabel, que foren presents a la cort de Barcelona quan Colom va retornar del seu primer viatge l’any 1493, no varen fer cap comentari sobre el fet de que el gran i exitós explorador fos un home del seu país en les cartes que varen escriure a Gènova. Encara hi ha més, quan la Signoria de Gènova escrigué al rei d’Aragó expressant la seva satisfacció pel tractat que els ambaixadors havien negociat, varen mencionar el viatge de descobriment, però sense mencionar a Colom. És concebible de que no ho fessin si ells haguessin cregut que Colom era de Gènova? (49)

Però que hem de fer de tot això? Alguns dels primers cronistes potser no el varen identificar com italià i d’altres si que ho varen fer, potser no ho varen fer tan clarament com haguéssim volgut nosaltres, i, per tant què? Nosaltres sabem que Colom fou italià perquè hi ha documents en els arxius (50) que afirmen que hi va haver un Cristoforo Colombo, nascut a Gènova l’any 1451, net de Giovanni Colombo, nebot de Battistina i Antonio, fill de Susanna i

Dominico Colombo, ciutadà de Gènova, mercader de formatges i teixidor de llana. Aquest personatge era a Portugal l'any 1479, i ja no apareix en documents de Gènova després d'aquesta data perquè havia emigrat cap al regne de Castella i estava molt entretingut descobrint Amèrica.

Sis d'aquests documents, datats entre 1470 i 1473, mencionen a Cristoforo Colombo, que és denominat teixidor de llana i mercader, com el seu pare. Cap dels documents donen cap indicació de que navegues mai al mar. L'únic document genovès que realment connecta al Colombo amb la navegació, és una còpia d'una declaració feta en un judici de l'any 1479 (pp30-31 a la ref. 50), en el que Cristoforo Colombo, ciutadà de Gènova, declara que està a punt de marxar cap a Lisboa l'endemà, presumiblement en vaixell, i que va estar l'any anterior a Lisboa, on ell havia participat en un negoci fallit, pel que va fer un viatge a Madeira, en aquest cas, segur que en vaixell, per tal de comprar sucre. Però de cap dels documents genovesos, inclòs aquest darrer, es pot deduir de que el Colombo fos un mariner, que estigués dedicat a navegar o a patronejar naus. Quan alguns historiadors moderns parlen dels viatges fets pel Cristoforo Colombo de Gènova al Mediterrani i al Atlàntic abans de 1492, és que estan assumint que el genovès Colombo és en realitat Cristòfor Colom, que reclamava haver estat mariner des dels 14 anys.

Però en comptes d'acceptar aquesta identificació, permeteu-nos que comparem l'home que va arribar l'any 1485 al regne de Castella i que va ser conegut com l'almirall Cristóbal Colón amb el tractant de formatges Cristoforo Colombo de Gènova. Si ho fem, ràpidament comprovem que l'almirall no es va fer dir mai com a Cristoforo Colombo, ni tampoc el va denominar així ningú que el va conèixer. El seu cognom sempre va ser conegut com a Colom, Colomo o Colón. La primera vegada que va ser denominat com a Colombo fou en una traducció italiana d'un text llatí escrit l'any 1493 en el que fou denominat Colom i Columbus que, com Colombo, significa "colom".

En segon lloc hem de fer notar que els dos homes no eren de la mateixa edat. Colombo

va néixer l'any 1451, i no arribava als 55 anys quan va morir l'any 1506. Però l'almirall era més vell. La seva edat es va definir com a "senectute bona" (51) l'any 1506, quan ningú era considerat d'aquesta manera (senectud plena o plena vellesa) als 55 anys d'edat en els segles XV i XVI.

En tercer lloc, pertanyien a classes socials diferents. Colombo era un mercader de vi i formatges. Colom va ser considerat noble amb dret a dur el "Don", tenia un escut d'armes i es va casar amb una dama noble portuguesa, tot això abans del retorn del seu primer viatge exitós de descobriment de l'any 1492.

A més també diferien en qüestions relatives a la seva educació. Sabem que Colom fou un home culte que va aprendre a escriure a una edat primerenca i que va llegir molt en llatí, castellà, italià i català. En els camps de cosmografia, geografia, ciències naturals i història. No fou un gran acadèmic però va arribar a tenir un grau considerable de coneixements de tipus general i especialitzat abans d'arribar a Andalusia. Aquests coneixements i educació senzillament no casen amb el genovès Cristoforo Colombo.

Cal destacar també que Colom fou un mariner molt experimentat molt abans del seu primer viatge al Nou Món. Va ser capità d'un vaixell en una data tant primerenca com l'any 1472, i tots els seus contemporanis, així com molts historiadors moderns, coincideixen en afirmar que Colom fou un dels mariners i navegants més bons del seu temps. És més que probable, que Colom va prendre part en una expedició a Groenlàndia i Islàndia, i potser més lluny, promoguda pels reis de Portugal i Dinamarca l'any 1477.(52) Ja que no va navegar entre els anys 1485 i 1492, va tenir que adquirir la seva considerable experiència nàutica molt aviat a la seva vida. En base a tots els documents que disposem sobre Cristoforo Colombo, que encara era denominat com a teixidor de llana l'any 1473 i que mai es va identificar ell mateix com a mariner, ni per ningú, aquest no va tenir cap experiència comandant vaixells i tripulacions a la seva joventut.

També cal destacar que no tenim cap referència de que Colom mai hagi parlat o escrit en genovès o italià. Tots els seus escrits que han sobreviscut, incloent-hi cartes als seus germans i a genovesos i altres italians, està escrit en llatí o castellà. Aquells que identifiquen al Colombo amb Colom no hi veuen cap inconvenient. I, finalment, sembla molt estrany que un genovès que va aprendre a escriure de molt jove mai hagi escrit notes per a ell mateix o cartes als seus germans en la seva llengua nadiua, ni tampoc ho fessin italians qual l'escrivien a ell.

Bé, si Colom no era genovès, què era i perquè no volia revelar la seva autèntica nacionalitat? Entenem que la resposta rau en la situació geopolítica del món que va habitar.

Quan Colom va néixer a meitat del segle XV(*), Europa era un complex mosaic de regnes cristians i repúbliques, que molts han desaparegut. Un dels estats més rics i poderosos d'aquell temps fou un del que pocs americans han sentit a parlar: l'imperi català, que fou una confederació de regnes i territoris que incloïa a Catalunya, Aragó, València, les Illes Balears, Sardenya, Sicília i els territoris del regne de Nàpols. Degut a que actualment aquests extensos territoris han estat incorporats a Espanya, França, Itàlia i Andorra, ja no existeix un estat independent de Catalunya. Però, al segle XV, Catalunya fou una entitat independent des d'un punt de vista geopolític, habitada per un poble que parlava català. Considerem que Colom fou un d'aquests catalans.

*Nota: Les opinions sobre l'any de naixement de Colom cobreixen un arc temporal des del 1436 fins l'any 1451, segons diversos historiadors que han estudiat aquest punt. Nosaltres considerem 1442 com la data més probable.

Per començar, cal considerar que el cognom original i, per tant, autèntic de "Cristóbal Colón" fou Colom, com apareix en la famosa carta a Lluís de Santàngel (actualment guardada en la Biblioteca Pública de Nova York) anunciant la descoberta del Nou Món, que és un cognom

català. A més, encara que tots els manuscrits que han sobreviscut de Colom estiguin escrits en llengua castellana (fins i tot cartes dirigides a italians), el seu castellà és imperfecte, i, per tant, segurament no va ser la seva llengua materna. Si no fou la llengua castellana, quina fou la seva llengua materna? El professor Lluís de Yzaguirre, (54) membre de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, considera que fou la catalana. Ell basa les seves conclusions en l'examen lexicomètric de tots els autògrafs coneguts de Colom, tot identificant com a llengua materna el català oriental (variant lingüística peculiar de la zona compresa entre el Roselló i l'àrea del sud de Barcelona) que apareix subjacent al vel d'un castellà imperfecte. De manera similar una anàlisi aprofundida des de un punt de vista paleogràfic feta per Mossèn Gabriel Roura, director de l'arxiu capitular de la catedral de Girona i antic professor de paleografia de les universitats de Barcelona i Girona, mostren les evidències de ser una cal·ligrafia netament catalana del segle XV, pertanyent a un home educat en una escola d'una catedral.(55)

Si la teoria catalana és correcta, la raó per la que Colom va amagar la seva autèntica identitat és deguda a les seves activitats durant la guerra civil catalana de 1462-1472, en la que es creu que va participar en un atac a quatre vaixells que pertanyien al cosí de Ferran, el rei Ferrante de Nàpols, com a capità de l'armada de René d'Anjou. Diversos historiadors consideren que aquest atac marítim va tenir lloc l'any 1472 o poc abans, quan René d'Anjou era rei dels catalans revoltats contra el pare del futur rei Ferran. Quan la guerra civil va acabar amb la derrota dels catalans, Colom va abandonar Catalunya i durant un temps va servir a l'armada francesa sota les ordres de l'almirall Guillaume de Cazenove Coullon. Després de participar en una batalla naval entre l'armada de Cazenove i quatre vaixells de Gènova prop del cap de Sant Vicenç l'any 1476, es va assentar a Portugal. (56) Molts portuguesos varen lluitar al bàndol català en la guerra de 1462-1472, incloent-hi al conestable Pere de Portugal, nebot del rei de Portugal i que fou un dels aspirants a la corona de Catalunya-Aragó. El fàcil accés a la cort de Portugal, com el seu casament

amb una dama noble portuguesa (Filipa Monis de Perestrello), hagués estat inconcebible si Colom no hagués estat d'una família socialment prominent i no hagués tingut un contacte anterior amb la noblesa portuguesa, com , per exemple, a Catalunya durant la guerra de 1462-1472.

COMENTARI

Dr. Philip A. Mackowiak:

Són clínicament rellevants l'edat d'un pacient, la història familiar, l'estatus socioeconòmic, el rerafons religiós i el seu origen ètnic? També podríem preguntar-nos: hi ha quelcom més en la història clínica d'un pacient que els efectes i símptomes relatius a la naturalesa de la seva malaltia? Si la resposta es sí, les qüestions relatives al seu autèntic llinatge són potencialment tan importants clínicament com històricament.

Ja que, si la hipòtesis catalana és correcta, Colom hauria tingut una edat de 50 (no 41 anys) quan la seva artritis va fer la seva primera aparició. Ell hagués estat membre d'una prominent família catalana, possiblement el fill d'un jueu convers, i no l'inculte mercader de llana de Gènova com diu la tradició i que fou transformat de manera miraculosa en un dels grans mariners de l'època dels descobriments. A més, si Colom procedís de l'àrea de Barcelona, com es suggereix per les evidències suara presentades, i no de Gènova com diu la versió tradicional, ell hagués tingut quasi bé el doble de possibilitats de ser portador del genotip HLA-B27 tan estretament lligat als casos mes severes de l'artritis reactiva (Figura 1). Han passat cinc-cents anys des de la mort de Colom el 20 de Maig de 1506 i les causes de la seva artritis encara han de ser determinades. Si els ossos que hi ha a Santo Domingo o a Sevilla acaben essent identificats com a seus (2), si fossin sotmesos a una anàlisi molecular en busca de sífilis i HLA-B27 ens podria ajudar a resoldre el misteri de les causes de la seva artritis. Però, fins ara, hem d'acceptar el fet de que la malaia responsable dels molt anys de patiments i mort de Colom, així com la identitat del seu lloc de naixença, continuen a ser secrets que refusen a ser descoberts.

AGRAIMENTS

La discussió d'aquest cas va ser presentat en un fòrum obert esponsoritzat per VA Maryland Health System (Associació de Veterans del Sistema Sanitari de l'Estat de Maryland) i l'Escola de Medicina de la Universitat de Maryland com una de les conferències històriques i clinicopatològiques que s'organitzen anualment.

Hem d'agrair la col·laboració dels senyors Larry Pitrof i Wayne Millan per la seva ajuda en la organització de la conferència en la que es basa aquest text resumit i al Dr. Morton D. Kramer pel seu suport econòmic.

BIBLIOGRAFIA

1. **Colón Fernando.** The life of the Admiral Christopher Columbus (traduït i anotat per B. Keen) Westport, Conn; Greenwood Press, 1959.
2. **Morrison SE.** Admiral of the Ocean Sea. A life of Christopher Columbus. (2 vols.) Boston, Mass: Little, Brown and Co. 1942.
3. **Terkeltaub RA.** Clinical Practices: Gout. N Engl J Med 2003. 349: 1647-55.
4. **Hilario MO, Terreri MT.** Rheumatic fever and post-streptococcal arthrititis. Best Pract Res Clin Reumatol 2002;16: 481-94.
5. **Buchanan WW.** Rheumatoid Arthritis: another New World disease? Semin Arthritis Rheum 1994; 23: 289-94.
6. **Arnett FC, Edworthy SM, Bloch DA, et al.** The American Rheumatism Association 1987 revised criteria for the classification of rheumatoid arthritis. Arthritis Rheum 1988, 31: 315-24.
7. **Samuels J, Aksentijevich I, Torosyan Y, et al.** Familial Mediterranean fever at the millenium: Clinical spectrum, ancient mutations, and a survey of 100 American referrals to the National Institutes of health. Medicine (Baltimore) 1998; 77: 268-97.

8. **Fessler BJ.** Behcet's syndrome. In: Koopman, WJ, Moreland LW, eds. *Arthritis and Allied Conditions*. 15th ed. Philadelphia. Lippincott Williams & Wilkens; 2005: 1835-44.
9. **Hodges RE, Baker EM, Hood J, et al.** Experimental scurvy in man. *Am J Clin Nutrition* 1969. 22:535-48.
10. **Reiter H.** Über eine bisher unbekannte Spirochaeten-Infektion (Spirochaetosis arthritica). *Otsche Med Wschr* 1973; 42:1535-6.
11. **Bauer W, Engleman EP.** A syndrome of unknown etiology characterized by urethritis, conjunctivitis and arthritis (so-called Reiter's disease). *Trans Assoc Am Phys* 1942; 57:307-13.
12. **Weissmann G.** They all laughed at Cristopher Columbus. New York, NY: Times Books/Random House, 1987: 10-23.
13. **Arnett FC.** Seronegative spondylopathies. In: Dale DC, Federman DD, eds. *ACP Medicine*. 2004-2005, ed. New York, NY: WebMD; 2004: 1350-61.
14. **Leirisalo Repo M M, Hannu T, Mattila L.** Microbial factors in spondyloarthropathies: insights from population studies. *Curr Opin Rheumatol* 2003;15:408-12.
15. **Sieper J.** Disease mechanism in reactive arthritis. *Curr Rheumatol Rep* 2004, 6: 110-6.
16. **Paronen I.** Reiter's disease: Study of 344 cases observed in Finland. *Acta Med Scan.* 1948; 212 (Suppl): 1-114.
17. **Noer HR.** An "experimental" epidemic of Reiter's syndrome. *JAMA* 1966; 198:693-8.
18. **Inman RD, Johnston EA, Hodge M, et al.** Postdysenteric reactive arthritis: a clinical and immunogenetic study following an outbreak of salmonellosis. *Arthritis Rheum* 1988; 31: 1377-83.
19. **Csonka GW.** Clinical aspects of Reiter's syndrome. *Ann Rheum Dis* 1979 38 (Suppl 1): 4-7.
20. **Zeidler H, Kuipers J, Kohler L.** Chlamydia induced arthritis. *Curr Opin Rheumatol* 2004; 16:380-92.
21. **Arnett FC, Mc Clusky OE, Schacter BZ, et al.** Incomplete Reiter's syndrome. Discriminating features and HLA-B27 in diagnosis. *Ann intern med* 1976; 84: 8-12.
22. **Arnett FC.** Incomplete Reiter's syndrome; clinical comparisons with classical triad. *Ann Rheum Dis* 1979; 38 (Suppl 1); 73-8.
23. **Iliopoulos A, Karras D, Iokimidis D, et al.** Change in the epidemiology of Reiter's syndrome (reactive arthritis) in the post-AIDS era? An analysis of cases appearing in the Greek army. *J. Rheumatol* 1995;22. 252-254.
24. **Granfors K, Jalkanen S, Von Essen R, et al.** Yersinia antigens in sinovial fluid cells from patients with reactive arthritis. *N Eng J Med* 1989; 320: 216-21.
25. **Granfors K, Jalkanen S, Lindberg AA, et al.** Salmonella lipopolysaccharide in synovial cells from patients with reactive arthritis. *Lancet* 1990; 320: 216-21.
26. **Reveille JD.** The genetic basis of spondyloarthritis. *Curr Rheum Rep* 2004; 6:117-25.
27. **Contu L, Capelli P, Sale S.** HLA-B27 and ankylosing spondylitis. A population and family study in Sardinia. *J Rheumatol Suppl* 1997; 18-23.
28. **Gonzalez S, García-Fernández S, Martínez-Borra J, et al.** High variability of HLA-B27 alleles in ankylosing spondylitis and related spondyloarthropathies in the population of northern Spain. *Human Immunol* 2002; 63:673-6.
29. **Fernandez Sueiro JL, Alonso C, Blanco FJ, et al.** Prevalence of HLA-B27 and subtypes of HLA-B27 associated with ankylosing spondylitis in Galicia, Spain. *Clin Exp Rheumatol* 2004; 22: 465-8.
30. **Fraile A, Martin J, Lopez Nevot MA, et al.** HLA-B27 subtyping by PCR-RFLP in Spanish patients with ankylosing spondylitis. *Tissue Antigens* 1998; 52:492-6.
31. **Blanco Gelaz MA, Lopez Vaquez A, Garcia Fernández S.** Genetic variability , molecular evolution and

- geographic diversity of HLA-27. *Hum Immunol* 2001; 61:1042-50.
32. **Brewerton DA, Caffrey M, Nicholls A, et al.** Reiter's disease and HLA-27. *Lacet* 1973; 2:996-8.
 33. **McClusky OE, Lordon RE, Arnett FC Jr.** HLA-B27 in Reiter's syndrome and psoriatic arthritis: a genetic factor in disease susceptibility and expression. *J Rheumatol* 1974; 1:263-8.
 34. **Hammer RE, Maika SD, Richardson JA, et al.** Spontaneous inflammatory disease in transgenic rats expressing HLA-27 and human beta2m: An animal model of HLA-27-associated human disorders. *Cell* 1990; 63: 1099-1112.
 35. **Taurog JD, Richardson JA, Croft JT, et al.** The germfree state prevents development of gut and joint inflammatory disease in HLA-B27 transgenic rats. *J Exp Med* 1994; 180:2359-64.
 36. **Reveille JD, Ball EJ, Kahn MA.** HLA-B27 and genetic predisposing factors in spondyloarthropathies. *Curr Opin Rheumatol* 2001; 13:265-72.
 37. **Turner MJ, Colbert RA.** HLA-B27 and pathogenesis of spondyloarthropathies. *Curr Opin Rheumatol* 2002; 14:367-72.
 38. **Reveille J, Arnett F.** Spondyloarthritis: Update on pathogenesis and management. *Am J Med* 2005. (in press).
 39. **Alvarez I, Lopez de Castro JA.** HLA-B27 and immunogenetics of spondyloarthropathies. *Curr Opin Rheumatol* 200; 12: 248-53.
 40. **Leirsalo M, Skyly G, Kousa M, et al.** Followup study on patients with Reiter's disease and reactive arthritis, with special reference to HLA-B27. *Arthritis Rheum* 1982; 25:249-58.
 41. **Calin a, Fries JF.** An "experimental" epidemic of Reiter's syndrome revisited: follow-up evidence on genetic and environmental factors. *Ann Intern med* 1976; 84: 564-6.
 42. **Arnett FC.** Ankylosong spondylitis 1992: from Connor to transgenes. *J Irish Coll Phys Surg* 1993; 22:207-11.
 43. **Maradir Kremers H, Crowson CS, Nicola PJ, et al.** Increased unrecognized coronary heart disease and sudden deaths in rheumatoid arthritis: a population-based cohort study. *Arthritis Reum* 2005; 52:402-11.
 44. **Bergfeldt L.** HLA-B27- associated cardiac disease. *Ann Inter med* 1997; 127:621-9.
 45. **Gratacos J, Orellana C, Sanmarti R, et al.** Secondary amyloidosis in ankylosing spondylitis: a sistematic survey of 137 patients using abdominal fat aspiration. *J Rheumatol* 1997; 24: 912-5.
 46. **Colón Cristóbal.** Textos y documentos completos; Nuevas Cartas. Varela C. And Gil J. (Eds.) Madrid, Spain: Alianza Editorial, 1992.
 47. **Ulloa L.** Xristo-Ferens Colom, Fernando el Católico y la Cataluña Española. Paris, France: Maissonneuve; 1928:21.
 48. **Ulloa L.** América, vol. 6 of Historia Universal. Barcelona: Gallach, n.d. 166; Parellada, Caius, Colom venç Colombo. Barcelona: n.p., 1987 : 139.
 49. **Ulloa L.** El predescubrimiento Hispano-Catalán y la Cataluña Española. Paris, France: Maissonneuve; 1928; 208-209; América. Barcelona: Gallach, 1932; (Vol 6 of Historia Universal) 160.
 50. **Agosto A.** La Sala Colombiana dell'Archivio di Stato di Genova. Genova. Archivio di Stato, 1974 (for a list and description of the documents).
 51. **Bernaldez A.** Memorias del Reinado de los Reyes Católicos. Gómez-Moreno M, de M. Carriazo J (eds.). Madrid, Spain: Real Academia de la Historia; 1962:337.
 52. **Ulloa L.** América and "El Predescubrimiento Hispano-Catalán de América en 1477:Xristo-Ferens Colom, Fernando El Católico y la Cataluña Española.", Maissonneuve Frères, Paris, 1928.

53. **Ulloa Cisneros L.** Christophe Colomb Catalan: La Vraie Génèse de la Découverte de l'Amérique. Paris, France: Maissonneuve Frères; 1927-1928.
54. "Columbus: Secrets from the Grave", Discovery Channel, first transmission in the U.S.A., 1 August 2004.
55. **Roura G.** A propòsit de l'escriptura de Cristòfor Colom", Actes del I Col·loqui Internacional del Centre d'Estudis Colombins de Barcelona (9,10 i 11 de desembre 1993) Volum IV.
56. **Colombo F.** "Vita di Cristoforo Columbo descritta da ferdinando Suo Figlio, e tradotta da Affonso Ulloa". Ch. 5. Dulav & Co., London, 1867.

Articles

MONUMENT A CRISTÒFOR COLOM A BARCELONA: Projecte de l'arquitecte D. C. Buigas i Monrabà.

El Mundo Ilustrado (Biblioteca de les famílies: Història, Viatges, Ciències, Arts, Literatura).
Quadern N. 148 (1ª Sèrie) / Quadern N. 52 (2ª Sèrie) – Pàg. 114.

La idea d'aixecar un monument a l'immortal descobridor del Nou Món a la ciutat que va presenciar la seva felicitat arribada des d'aquelles apartades i magnífiques regions, i d'erigir-lo precisament junt a les aigües que va solcar amb els seus vaixells, en un dels llocs més concorreguts i més bonics de Barcelona, no podia ser mes encertada ni més honrosa per aquesta ciutat que tanta part tingué en aquell descobriment, i tantes importants relacions té amb Amèrica.

Un concurs nacional lliure obert a l'objecte per la Comissió Executiva del monument va facilitar la realització d'aquesta idea,

permetent que es convertís en un fet real gràcies al generós concurs de les corporacions municipal i provincial catalanes, d'altres corporacions nacionals i estrangeres, i als fons recaptats en subscripció nacional. I bé que podem dir que superant amb zel quantes dificultats podia oferir el dur a terme el seu objectiu, la Comissió va poder donar dignitat a la seva tasca amb al col·locació de la primera pedra del monument, efectuada amb tota solemnitat el dia 26 de setembre de l'any actual.

El projecte aprovat du la signatura de l'arquitecte senyor Buigas i Monrabà; i dels seus mèrits artístics jutjaran els nostres lectors per si mateixos, limitant-nos a oferir-los-hi una lleugera ressenya d'aquest.

El monument es divideix en tres cossos o parts en el sentit vertical. El primer està recolzat en un basament d'un metre d'alçada i secció circular, interromput per quatre escales que estan flanquejades per vuit grans lleons: està constituït per un sòcol, base de la columna d'honor, oferint el seu parament vuit divisions per un nombre igual d'escuts d'armes entre els quals hi ha un numero igual de relleus representant els fet culminants de la vida de l'il·lustre Almirall. Sobre aquest sòcol s'eleva un segon cos o pedestal de la columna. de 10,30 metres d'alçada i la seva planta serà un polígon de vuit costats, quatre dels quals es desenvoluparan en forma de contraforts i que són els suports principals d'aquest cos: aquests contraforts representen a Catalunya, Aragó, Lleó i Castella i els seus remats i medallons seran de bronze. Entre els contraforts i adossades als quatre costats restants de l'octògon hi hauran quatre escultures representant el triomf de la civilització i protecció espanyoles: els inoblidables catalans Fra Bernat Boyl, monjo de Montserrat i el capità Pere de Margarit; representant la cooperació dels mitjans científics Jaume Ferrer i Lluís de Santàngel la dels econòmics. Aquestes significacions venen complementades per quatre matrones recolzades davant dels contraforts, ostentant escuts i emblemes, apareixent en el centre la que simbolitza a Catalunya i en la seva part superior un grup constituït per una caravel·la entre dos grifols

que sostenen l'escut de Barcelona. Sobre aquest grup i en el mateix sentit que l'eix del contrafort, hi apareixerà un altre grup format per una semiesfera sostinguda per tres gavines i coronat per un geni alat.

No ens detindrem a detallar lo significants d'aquestes belles alegories, passant a la descripció del tercer cos, o sigui la de la columna, el remat i la estàtua.

La columna que s'aixeca majestuosa sobre els dos cossos descrits dominant les construccions immediates, ostentarà simbolitzades en el capitell a Europa, Àsia, Àfrica i Amèrica unides entre si per aixoplugar la glòria de Colom, i en aquest mateix capitell ressaltarà l'escut d'armes concedit pels Reis Catòlics al cèlebre navegant, sobremuntat per la corona de príncep que en forma de cresteria abraçarà l'esfera sobre la que descansarà la estàtua.

Cristòfor Colom apareix sobre aquesta esfera en el sublim instant de trepitjar per primera vegada el sòl americà, sostenint el pendó de Castella i amb la mirada perduda a l'infinit.

Tal serà el conjunt d'aquesta obra, obra en la que es pot veure tant un desenvolupament filosòfic com expressiu; senzilla a la par que elegant i majestuosa. No s'ocultarà a l'observació de les persones intel·ligents les dificultats amb les que ha hagut de lluitar el seu autor. En la erecció de monuments commemoratius han prevalgut en tots els temps l'obelisc i la columna. Roma ofereix els magistrals obeliscs de les places del popolo i de Sant Joan de Laterà, la columna Trajana, la Antonina; Venècia, les columnes de San Teodoro i el lleó de Sant Marc; Trieste la del seu arsenal; Londres, la de Nelson i del Duc de York; Lisboa la de Pedro IV; Paris, les de Vendôme i de Juli; Lima, Marsella, Florència i altres ciutats també poden presentar bells models d'aquest tipus de monuments. Difícil, doncs, donar una forma en la que resplendeixi absoluta originalitat, quan de l'art es pot ben dir que ha esgotat els seus diversos medis d'expressió i ha recorregut totes aquestes variants, y mes difícil encara si es té en compte lo espaiós del lloc en que el monument ha de ser erigit i les proporcions

que ha de tenir per tal de dominar el conjunt tan variat i tan bell que hi ha.

Aquestes lleugeres consideracions basten per justificar el projecte del senyor Buigas, projecte que considerem com molt encertat tant en el seu plantejament filosòfic com en la seva part purament artística.

El senyor Buigas Monrabà ha completat aquest monument amb un projecte d'embarcador en harmonia amb aquest. La longitud de l'embarcador quedaria, segons aquest, dividida en tres parts, de les que la central es destinaria a desembarcador d'honor: dos elegants fanals i dues fonts decoratives adossades als seus basaments, completen aquest avantprojecte, que, per la seva índole simbòlica i la seva ben entesa decoració ens sembla summament digne per a ser tingut en compte per la Comissió Executiva i la autoritat municipal.- F.B.

UNA LECTURA DEL MANUSCRIT DE LAS CASAS

Per Ramon Navarro

A la Biblioteca Nacional de Madrid es conserva un manuscrit que va sortir dels papers que el pare Las Casas (o Casaus) va deixar a la seva mort. Conté els Diaris de navegació del Primer i Tercer viatges de Colom a Amèrica. Aquest document, el "Manuscrito de Las Casas", no s'ha de confondre amb un altre manuscrit de la Nacional que inclou el llibre de Las Casas "Historia de las Índies"; aquest segon manuscrit porta el títol del llibre i amb ell és conegut. Quan diem "Manuscrit de Las Casas" tothom es refereix als Diaris de Colom.

Las Casas va morir el 1566 a Valladolid. El mateix any havia fet testament i va llegar els seus papers al col·legi o convent de San Gregorio de Valladolid, amb indicació clara de que allò no s'imprimís fins al cap de quaranta anys. Després parlarem del motiu.

Bé, doncs recent mort Las Casas, el Consejo de Castilla, per ordre de Juan de Ovando, posa els papers de Las Casas sota la custòdia de López de Velasco per a consulta restringida del Consejo de Castilla. Del “Manuscrit de Las Casas” van fer còpies, després, espanyols i estrangers.¹ No es van imprimir fins al segle XIX.

Com van anar a parar a Las Casas aquests Diaris de navegació de Colom?

A la tornada del primer viatge, Colom dona als Reis el Diari, segons era norma i aquests van enviar-ne una còpia a Colom segons aclareix una carta d’Isabel I al Descobridor que es conserva.² Las Casas va heretar l’original (per coneixença directa en vida del Descobridor) o bé es tracta d’una copia. No ho sé, i no és important aquí. El que aquí importa és que en els arxius reials no s’ha trobat mai l’original, ni tampoc a l’arxiu familiar de Colom, ni tampoc (fixem-nos si és greu) a l’arxiu del notari Gaspar Testa, el notari del testament de Las Casas, es troba la pàgina on Casaus dona els papers al convent de San Gregorio; aquesta pàgina del testament ha desaparegut, ningú no l’ha trobat.³

No ens molestarem en mostrar especial sorpresa per tot això. Forma part de la persecució dels documents del Descobridor; tampoc s’ha trobat el testament autèntic de Colom, ni les dues pàgines arrancades del testament apòcrif, ni la carta del descobriment en català de la Biblioteca Colombina, ni l’etcètera que tots coneixem.

¿Per què Casaus no va voler que s’imprimís allò fins passats quaranta anys? Doncs

¹ Lewis Hanke: Estudi preliminar a Las Casas. *Historia de las Indias*, Fondo de cultura económica. Mèxic, 1951, Vol. I.

² Introducció de Consuelo Varela a *Colón: Los cuatro viajes. Testamento*, Alianza editorial, 1986.

I també e pròleg de Manuel Alvar a *Cristóbal Colón: Diario del descubrimiento*, Ediciones del Exmo. Cabildo Insular de Gran Canaria, 1976, Vol. I.

³ Estudios sobre Fray Bartolomé de Las Casas, Universidad de Sevilla, 174, pàg. 116. L’arxiu d’aquest notari es guarda l’Arxiu de Protocols Notarials de Madrid.

perquè en vida ja havia publicat el llibre *Brevísima relación de la destrucción de las Indias* on parlava dels conquistadors espanyols com qui avui parlaria de les SS de Himmler. Ja se les va tenir amb algun d’aquests exploradors empenyats pel que havia escrit Las Casas i aquest es limitava a respondre que allò era el què havia vist amb els seus ulls estant com va estar molt de temps a Amèrica. Però en la *Brevísima* no donava noms i en la *Historia manuscrita* si que en donava, i atribuïa molts crims a persones concretes, amb noms i cognoms. Per això va manar el termini de quaranta anys. I encara més: quan mor, Felip II s’assabenta que aquell llibre manuscrit pot engrandir molt “la llegenda negra” que ja circulava a Europa sobre Espanya (millor dit: Castella), i per això tots els papers de Casaus esdevenen catalogats a la categoria de sospitosos. Al segle XVIII, el Consejo de Castilla dona els papers a la Inquisició; la *Historia de las Índies de Las Casas* no es va publicar fins a 1875.⁴

I ara passem al Diari del Primer Viatge. No és el Diari autèntic, ni una copia de l’autèntic, es tracta d’un escrit resumit i comentat suposadament (ho repetim: suposadament) per Las Casas. Únicament es troben fragments escrits per Colom (també suposadament, quedi clar). I aquest document, així resumit i comentat, és el “Manuscrito de Las Casas” base primeríssima de molts dels tòpics (falsos) que s’han dit sobre el descobriment d’Amèrica. Pocs documents com aquest han estat tant bàsics i fonamentals per escriure aquesta història. I ara veurem com aquest document, tant fonamental, no és més que una manipulació fortíssima que va quedar -un cop destruïts tots els originals i un cop “arreglat” al gust de la Corona- de forma que semblés l’original.

Només ens cal començar a llegir el Diari del Primer Viatge del “Manuscrit de Las Casas”, que NO ÉS el manuscrit original de Las Casas. Vegem-m’ho. La primera pàgina del manuscrit ens ofereix una carta-pròleg del propi Colom. Fantàstic, amics. Un document

⁴ Lewis Hanke, citat. És el millor comentarista que hem pogut localitzar a la Biblioteca de Catalunya

que ha passat per tantes mans abans de fer-se públic, i mans interessades, és lícit pensar que aquesta presentació “de Colom” no és seva, sinó apòcrifa, com veurem, i va ser escrita després de la seva mort. Seria tot un detall que Colom sortís de la seva tomba per prologar una cosa resumida-comentada per Las Casas... o pel Consejo de Castilla. Llegim ara què diuen les primeres pàgines del “Manuscrito de las Casas”, suposadament escrites per Colom.

“...yo dije a Vuestras Altezas información de las tierras de India y de un príncipe que es llamado Gran Can; él y sus antecesores habían enviado a Roma a pedir doctores en nuestra santa fe porque le enseñasen en ella y que nunca el Santo Padre le había proveído y se perdían tantos pueblos creyendo en idolatrías o recibiendo en sí sectas de perdición... Vuestras Altezas pensaron en enviarme a mi a las dichas partidas de India para ver los dichos príncipes y los pueblos y tierras...para la conversión de ellas a nuestra santa fe... y ordenaron que yo no fuese por tierra al Oriente...salvo por el camino de Occidente...”

“...mandaron Vuestras Altezas a mí que con armada suficiente me fuese a las dichas partidas de India...”

“...y me anoblecieron que dende en adelante... fuese Visorrey y Gobernador...de todas las islas y tierra firme que yo descubriese y ganase...”⁵

Bé, amics, ara s’imposa parlar clar i català:

- a) Això dels xinesos arribant al Vaticà a aprendre la vertadera fe és un conte per a babaus. I Colom ni era babau ni escrivia per enganyar babaus. Això va ser intercalat com a presentació del primer Diari per mans interessades. Això no s’ho pot empassar ni un nen.

⁵ Per al Diari del Primer Viatge i per cites del llibre que Hernando de Colom va escriure sobre son pare. M’he basat en edicions populars de Caja Madrid que vaig trobar als encants de Sant Antoni.

- b) L’anterior serveix per justificar que “me enviaron”, “me ordenaron”, me hicieron Virrey... Vuestras Altezas, clar. El que es vol que quedi clar és que la Descuberta és empresa pels Reis Catòlics, no de Colom, i que el mèrit no és d’ell sinó dels Catòlics. Repassem ara el que vam veure sobre els Plets Colombins en aquest mateix Butlletí per entendre-ho. Això no podia haver-ho dit mai Colom. Ni tenia cap raó, ni una, per haver-ho arreglat Las Casas. Només la Corona -en fer-se càrrec dels papers de Las Casas- podia i li interessava fer-ho. Seguim amb més manipulacions.
- c) O vas a evangelitzar o vas a conquistar. Si vas a conquistar, és a dir, posar per la força un territori sota sobirania d’un rei, el qual et nomena el seu lloctinent (virrei), et cal un exercit i una flota. Si vas a conquistar Xina o Japó (terra del Gran Khan o Cipango), necessitaràs alguna cosa més que tres barquetes i un grapatet d’homes perquè des de Marco Polo se sabia que allò eren imperis molt forts. Ni un nen creuria que Colom pogués posar de genolls el Gran Khan amb una flota i un exèrcit tant minúsculs. Si anava a evangelitzar (cosa que no esmenten les Capitulacions de Santa Fe) no calia aconseguir que l’amo de la Xina sigui el teu rei ni que et faci a tu virrei. O evangelitzes per les bones o conquestes per la força però les dues coses a l’hora són incompatibles. Absolutament incompatible, absolutament irracional resulta aquest escrit atribuït a Colom.
- d) Tot això serveix, si, per dir això altre sense dir-ho: et vam manar a Àsia (les Índies) pel mar d’occident i per casualitat et vas trobar amb una terra desconeguda que tu vas anomenar Àsia però era Amèrica. Cap mèrit teu, Colom, perquè el que vas descobrir va ser un cop de sort inesperat. Un xurro.

I això de que Amèrica es va descobrir per casualitat, amics, ens ho van ensenyar a tots quan anàvem a escola i un mestre com jo ho va continuar ensenyant als seus alumnes fins que em vaig informar millor i em vaig adonar del sidral historiogràfic que hi havia en aquest tema. I, actualment, segueix dient-ho gent com la senyora Consuelo Varela i amb ella els que podem anomenar “corrent integrista del pensament colombí”. Del llibre *Colón: Los cuatro viajes* de l'esmentada Consuelo Varela i publicat el 1986, són aquestes paraules:

“...para Colón, como repite en sus obras una y mil veces, su objetivo era llegar a Asia, al Catay y a la India, por una nueva vía por occidente...”

Amb estil més reaccionari, per un altre autor:

“España se lanzó al mar para evangelizar a los asiáticos tomándolos por la espalda”⁶

Només cal dir que la desconeguda Amèrica estava pel mig i mira tu quina casualitat inesperada...

El fill de Colom, Hernando, ja va cridar l'atenció sobre això:

“Capítulo VI: ... aún no estaba descubierto el fin de la India (és a dir: Àsia), sería aquel fin el que está cerca de vosotros por occidente, y por esta razón podrían llamarse justamente Indias (Àsia, repetim-ho) las tierras que descubriesen (!!)

“Reprendían al Almirante diciendo que no debía llamarse Indias, porque no son Indias; la verdad es que el Almirante no las llamó Indias (Àsia) porque fuesen vistas e descubiertas por otros, sino porque eran la parta de la India allende el Ganges, a la cual ningún cosmógrafo señaló los

terminos a sus confines con otra tierra o provincia, sino con el Oceano; y por ser estas tierras la parte oriental de la India no conocida y porque no tenia nombre particular, las dio de nombre del pais más cercano, llamándolas Indias Occidentales.”

“Descubrir”, “India no conocida”, heus aquí les paraules clau per entendre el que volia Colom: conquerir terres ignotes. I els documents que vulguin fer entendre altra cosa són falsos, falsejats no per Las Casas que està fora de tota sospita, sinó per la corona de Castella, única interessada en falsejar, fer desaparèixer documents, escriure apòcrifs atribuint-los a Colom... i organitzant un superlatiu sidral historiogràfic del qual encara no ens n'hem sortit. I ja veurem...

I ara continuem llegint el Diari “resumit-comentat” del Primer viatge:

“Jueves, 9 de Agosto: Dice el Almirante que juraban muchos hombres honrados que en La Gomera estaban... (y) vecinos de la isla del Hierro, que cada año veían tierra al oeste de las Canarias, que es al poniente. Dice aquí el Almirante que se acuerda que estando en Portugal el año 1484 vino uno de la isla de la Madera al rey a le pedir una carabela para ir a esta tierra que venía, el cual juraba que cada año la veía y siempre de la misma manera. Y dice que también se acuerda que lo mismo decían en las islas de las Azores y todos estos en una derrota y en una manera de señal y en una grandeza.”

Un nen també ho veu: es fa dir falsament al Descobridor que allò que va descobrir estava allà mateix i tothom ho havia vist a simple vista, o sigui que Colom no va tenir cap mèrit de res. Per això la Corona li nega el virregnat hereditari, el 10% dels guanys i tot allò que diuen les Capitulacions de Santa Fe. Recordem que tots els Plets colombins estan fets i escrits amb aquesta estratègia. Es veu d'una hora lluny que aquest “Diari” té molta

⁶ Varela, citada pàg. 15. La segona cita és d'una obra editada el 1944, en ple franquisme primerenc i reeditada el 1977 amb pròleg d'Ignacio B. Anzoategui: *Cristóbal Colón. Los cuatro viajes del Almirante*, Espasa Calpe, col·lecció Austral, 1977, pàg. 12.

cosa manipulada, arreglada, és a dir, apòcrifa.

Nombrosos exemples que fan dir al Descobridor que està a l'Àsia coneguda, que és on el volia anar. El dia 6 d'octubre diu: "Martín Alonso dice que por allí podía estar Cipango"; dissabte 13 d'octubre: "por no perder tiempo quiero ir a ver si puedo topar a la isla de Cipango"; diumenge 21 d'octubre: "Mas todavia tengo determinado de ir a la tierra firme y a la ciudad de Quisay (ciutat xinesa molt important esmentada per Marco Polo) y dar las cartas de Vuestras Altezas al Gran Khan y pedir respuesta y venir con ella."

Tornem-hi. Si ell volia conquerir terres ignotes el que menys l'interessava era ensopegar amb Xina o Japó, grans imperis, que ell no podria sotmetre amb la seva tropa minsa i testimonial. Fixem-nos que paràgrafs nombrosos atribuïts literalment a Colom ("estas son palabras del Almirante") estan plenes d'interpolacions apòcrifes. És curiós que aquests comentaris sobre Cipangos i el Gran Khan són al final dels paràgrafs teòricament "literals", és a dir, com afegits fàcils que desvirtuen la realitat històrica. Més interpolacions d'aquest estil es poden llegir al Diari dels dies 23, 24, 26 i 30 d'octubre, 1 de novembre... i he parat de comptar per no allargar-me massa. Vosaltres les podreu trobar en qualsevol edició d'aquest Diari.

Amb tantes coses falses (i començant per la primera pàgina) és obligatòria la pregunta: ¿Quina garantia tenim de què en aquest Diari hi hagi coses autèntiques? Ho tindriem malament de respondre si no fos per dues raons:

- Els detalls tècnics de navegació i la descripció de les terres i homes americans no constitueixen cap problema polític. No hi ha raó per pensar en l'eliminació o manipulació d'aquest tipus de coses.
- Els catalanismes, que són per tot arreu. Això no té més que dues explicacions i només dues. O Colom va escriure el Diari en un castellà imperfecte, influït per la seva

llengua materna catalana, o el va escriure en català i el pare Casaus (el cognom del qual indica alguna cosa) o el Consejo de Castilla ho va traduir de la manera que en aquell temps es traduïa, barroerament per manca de diccionaris (i menys bilingües).

En qualsevol cas, amics, aquest Diari del Primer viatge s'ha de llegir amb peus de plom. I també el llibre d'Hernando Colom, que sembla que vagi seguint el Diari apòcrif en temes i detalls molt visibles. I també amb peus de plom la *Historia de las Indias* de Las Casas, perquè inclou totalment i paraula per paraula, l'esmentat *Diari* manipulat. O sigui: el *Diari* o la *Historia* de Las Casas es van manipular simultàniament, o bé el primer abans que el segon.

De fet, hi ha hagut historiadors que han donat garrotades a Las Casas acusant-lo de manipulador dels papers de Colom. Jo acuso la Corona de Castella per interès polític (vegeu els Plets Colombins) i deixo tranquil a Las Casas que cap interès podia tenir a mentir els futurs historiadors, ans al contrari, dient veritats va ser infinitament més honrat i valent que tots els altres, començant pels reis, que va haver de conèixer un darrere l'altre en els seus 94 anys de vida.

I es que amics, tot això que he exposat no m'ho he inventat jo ara i aquí. Hi ha forta tradició historiogràfica de crítica al Diari del Primer Viatge i al llibre de Las Casas i a la seva persona. Sense anar mes lluny, llegim a Consuelo Varela:

"Las Casas oculta información y a buen seguro no transcribió algún que otro párrafo que pensara pudiera dañar a Colón a los ojos de sus futuros lectores"⁷

Però aquestes trucades d'atenció sobre els documents que hem vist aquí ve de molt

⁷ Varela, Consuelo, pàgina 15. En un estil infame, el sidral al voltant del Diari i del propi Las Casas es pot veure al llibre d'Emiliano Jos: *El libro del Primer Viaje. Algunas ediciones recientes*, a *Miscelánea Americanista*, Tom II, pp. 121-154. CSIC, Madrid, 1951.

lluny: el professor de la Universitat de Buenos Aires, Romulo Carbia, ja va escriure -el 1929 i editat a Buenos Aires-, *La supercheria en la historia del descubrimiento de América*, on parlava en la línia d'aquest article i va tenir ocasió de parlar clar i castellà al Congreso Internacional de Americanistas de Sevilla, el 1935. Tot això, però, sembla que ho han volgut oblidar o desconèixer els historiadors espanyolistes i genovistes.⁸

Quedi clar, en tot cas, que no m'invento res. Ja estava inventat abans d'ara.

Amb el permís de la vostra paciència, amics, vull repetir el que vaig dir amb motiu dels Plets Colombins i és que, la història de la descoberta d'Amèrica no es pot entendre si no és a partir d'aquestes premisses:

1. Colom sabia positivament de l'existència d'aquelles terres ignotes a l'altra banda de l'oceà (Capitulacions de Santa Fe: "lo que ha descubierto").
2. Sabia on eren els vents que li permetrien arribar i tornar. Portugal va fer dues expedicions abans que ell sense cap èxit.
3. Sabia que aquelles terres no tenien amo i, per tant, estaven per conquerir sense provocar un casus belli.
4. Sabia que els indis americans eren gent de cultura paleolítica, sense coneixements ni del metall ni de la pólvora i, per tant, ell es faria l'amo amb una esquadra de tres barquetes i amb un exèrcit d'un grapatet d'homes.

Jo penso que sense aquesta base cap persona interessada en el descobriment d'Amèrica podrà entendre res de res. I si hi ha documents que no avalen aquesta base, per més fama que puguin tenir aquests documents, s'ha de considerar auto-

⁸ El llibre de Carbia no l'hem pogut localitzar. El que sabem d'aquest historiador ho hem llegit a Jos, ja citat, i en un altre article seu "*Supuestas falsificaciones del Padre Las Casas en la Historia de Colón*" a la Revista de Occidente, Vol. XXXI, 1931, pàg. 217-224.

màticament apòcrifs, manipulats interessadament per la corona de Castella.

ELS COLOM DE TARRAGONA

Per Antoni Soler i Parellada

El dia 15 de novembre de 1433 el teixidor de lli de Tarragona Joan Colom fill del difunt Joan Colom, de la vila de Móra d'Ebre, reconeixia que la seva muller Francesquina, li havia lliurat vint de les seixanta lliures a que pujava la dot acordada en els seus capítols matrimonials atorgats davant del notari de Tarragona Dalmau Colomer. Per un document de l'any 1431 sabem que el canonge de Barcelona i ardiaca del Vallès Francesc Bertran gaudia de les rendes del benefici de Sant Bartomeu de la Seu de Tarragona. Aquest canonge Francesc Bertran era nét del cambista i senyor de Gelida Berenguer Bertran i germanastre de Caterina Bertran, la muller de Jaume Colom, de la nissaga dels Colom de Cardona-Barcelona que ha estat motiu de nombrosos estudis pels diferents socis i investigadors del Centre d'Estudis Colombins. També era parent del canonge Francesc Bertran el cap militar del segon viatge de Cristòfor Colom al nou món, el cavaller Pere Bertran Margarit, senyor de la parròquia de Castell d'Empordà, on encara avui dia es conserva el casalot de la família, que recentment ha estat reformat en luxós hotel per a la joia i el gaudi de propis i estranys.

Tornem, però, als Colom de Tarragona. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, en la secció de Reial Cancelleria es conserva un registre redactat per l'arxiver reial Pere Miquel Carbonell en que s'inclou un llistat exhaustiu dels jueus conversos reconciliats o bé relaxats pel crim de l'herètica pravetat a les diferents diòcesis catalanes llevat de la de Lleida. Doncs bé, segons aquest document, l'any 1489, a la ciutat de Tarragona, fou reconciliat un convers de nom Andreu Colom juntament amb la seva muller Blanca. Per un document del dia 15 de març de 1494 conservat a l'Arxiu Històric de Tarragona ens assabentem que aquest Andreu Colom era fill i hereu

universal, ab intestato, del difunt Joan Colom, tender de Tarragona, i que posseïa una casa a la Plaça de la Carnisseria d'aquesta ciutat que confrontava amb cases del corredor Pere de Calataiud i Tomàs Ballester i amb el palau de l'arquebisbe. No és clar si el Joan Colom, tender, i pare d'Andreu Colom, que s'esmenta en el document de l'any 1494, és el mateix que el 1433 reconeixia el pagament de dot de la seva muller Francesquina Tanmateix, el que sí queda clar és que aquesta família dels Colom de Tarragona, a diferència d'aquella dels Colom de Cardona-Barcelona, era d'origen jueu. No endebades, l'ofici de teixidor de lli, que com hem vist era el que exercien els dos primers representants documentats d'aquesta nissaga, era un dels més freqüents entre els jueus ja que era costum entre ells, i encara ho és avui dia, emmortallar els seus difunts amb roba de lli. Un altre punt que queda clar és que eren originaris de Móra d'Ebre i que, segurament arran del seu matrimoni amb Francesquina, un dels seus representants, el teixidor de lli Joan Colom, es va traslladar pels volts de 1433 a la ciutat de Tarragona. Quin era, però, el cognom hebreu anterior a la conversió d'aquesta família. Per un document de l'any 1442 que inclou un llistat dels caps de família que integraven l'aljama de Móra d'Ebre d'aquest any sabem que el seu secretari es deia Abraham Johanna alias Colom. La forma catalana Johanna correspon, sens dubte, a la paraula "Iona" que els jueus utilitzen per fer referència a aquest ocell, el Colom. Més avançat el segle XV trobem esmentat una altra vegada Abraham Colom a la documentació notarial de Tortosa. Així, doncs, amb aquesta família dels Iona va passar el mateix que amb moltes altres nissagues jueves de l'època, que mentre que algunes persones de la nissaga es van veure obligats a batejar-se arran de la crisi que es va derivar de la disputa de Tortosa i de la butlla papal de l'any 1415 "Et si gentis", altres persones de la mateixa van romandre fidels a la fe dels seus avantpassats. El resultat fou que més avançat el segle hom troba a la documentació de l'època branques jueves i d'altres converses d'un mateix llinatge.

Un cop establerts els orígens de la família dels Colom de Tarragona fora bo saber que s'esdevingué amb els descendents d'Andreu Colom. A l'Arxiu Històric de Tarragona es conserva un capbreu per a maridar donzelles que correspon al registre número vint-i-set de la secció d'Hisenda del fons Municipal d'aquesta ciutat pel qual ens assabentem que el 1526 el tender Pere Colom pagava una quantitat de trenta sous per una casa situada a la Plaça de la Carnisseria d'aquesta ciutat que confrontava amb cases dels hereus de Pere Calataiud i amb altra d'Antoni Vidal així com amb el Palau de l'Arquebisbe; és a dir, per la mateixa casa que trenta dos anys abans capbrebava Andreu Colom, que tot sembla indicar que era el pare o bé l'oncle d'aquest Pere Colom. En aquest mateix capbreu trobem un document del dia 7 de juliol de 1525 pel qual el sastre de Tarragona Antoni Colom, paga sis sous i vuit diners per una casa que posseeix al Carrer Major d'aquesta ciutat. Gràcies a les clàusules del testament de Miquel Colom que es conserven en un arxiu de la ciutat de Barcelona sabem que aquest Antoni Colom era originari de Santa Coloma de Queralt. Efectivament, al llarg dels segles XVI i XVII són diferents els membres d'aquesta família originària de Santa Coloma de Queralt establerts a Tarragona. Concretament al segle XVI trobem els germans Jaume Colom i Miquel Colom. El 1565, Jaume Colom, mercader i ciutadà de Tarragona, era tutor i curador dels béns de Pau-Ramon Colom fill del difunt Gervasi Colom de Santa Coloma de Queralt d'acord amb el testament d'aquest darrer atorgat el 24 d'abril de 1550.

A hores d'ara no he pogut esbrinar d'on eren originaris els Colom de Santa Coloma de Queralt, i, per tant, no estic en condicions d'afirmar ni de rebutjar la possibilitat d'un origen comú per a les dues nissagues Colom establertes a Tarragona a començaments del segle XVI.

Pel que fa als Colom de Móra-Tarragona, el fill i hereu de Pere Colom fou el mercader de Tarragona Bernabeu Colom, que encara era viu el 21 d'octubre de 1586 segons es desprèn d'un document pel qual el seu fill Pere Colom, el nomena el seu

procurador per tal que com a representant legal seu pugui vendre els censals pels quals diferents particulars d'aquesta ciutat i del seu Camp resten obligats a pagar-li una quantitat de diners cada any i en diferents dates.

No vull acabar aquesta xerrada sense fer referència al canonge de la Seu de Tarragona Guillem Colom. Ricard Carreres i Valls ja el va esmentar en els seus llibres de la dècada dels trenta. Per un document de l'Arxiu de la Corona d'Aragó sabem que el 17 de setembre de 1423 la muller d'Alfons el Magnànim li concedia una altra canongia, aquest cop, a la Seu de Tortosa. Enric Mitjana de las Doblas va suposar que aquest canonge Guillem Colom era membre de la família dels Colom de Barcelona. Tanmateix, en un seu recent article el senyor Francesc Albardaner esmena aquesta afirmació i ens fa saber que el canonge Guillem Colom era fill de Ramon Colom de la vila de Prades. Eren els Colom de Prades parents dels de Santa Coloma de Queralt o bé dels de Cardona-Barcelona ? Potser sí o potser no, per aclarir-ho caldrà continuar remenant la documentació que sortosament ens ha pervingut d'aquesta època. En tot cas no crec que ho fossin dels de Móra per què a diferència d'aquells els Colom de Prades semblen ser cristians vells.

Com a conclusió de la meva xerrada m'agradaria animar-los a que si tenen l'oportunitat facin tasca de recerca als arxius. Només d'aquesta manera podrem finalment arribar a descobrir el veritable origen i circumstàncies vitals de Cristòfor Colom.

LES ANÀLISIS COMPARATIVES DE L'ADN DEL CROMOSOMA "Y" D'HERNANDO COLOM AMB ELS LLINATGES COLOM I COLOMBO

Per Francesc Albardaner

El nostre Centre d'Estudis Colombins ha apostat, sempre que ha estat possible, per demanar l'ajuda i col·laboració de totes aquelles ciències auxiliars de la història que ens podessin anar confirmant, o no, la possible catalanitat de Cristòfor Colom. En primer lloc va ser a través de la **paleografia** i de la mà de Mossèn Gabriel Roura, director de l'Arxiu Capitular de la catedral de Girona, que ens va confirmar que la cal·ligrafia de Colom era pertanyent a l'escola catalana de la seva època. Aquesta afirmació fou corroborada més endavant per la Dra. Montserrat Sanmartí, catedràtica de paleografia de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona. Amb motiu de la filmació del documental de Discovery Channel vàrem sol·licitar la col·laboració de la **lingüística aplicada** de la mà del Dr. Lluís de Yzaguirre i Maura de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona, que ens va confirmar que la llengua materna de Colom fou la catalana oriental en base a les interferències fonètiques en la ortografia dels escrits de Colom en llengua castellana. La **ciència antropomètrica**, de la mà del professor Miquel Botella, de la Universitat de Granada, ens ha ajudat a saber quines malalties varen patir Cristòfor i Diego Colom, així com altres patologies genètiques d'aquests personatges, que, de manera indirecte, ens manifesten que hi ha més possibilitats per Colom de pertànyer a una població catalana que no a una població del nord d'Itàlia.

Hi ha, però, una ciència auxiliar de la història que recentment s'ha anat convertint en una eina fonamental com és la **identificació genètica** en base a les anàlisis d'ADN, ja sigui mitocondrial o del cromosoma "Y". Un cop demostrat de manera fefaent que les restes de Colom dipositades al mausoleu de la catedral de Sevilla eren efectivament del gran almirall, gràcies a la identitat total establerta entre els

ADN mitocondrials de Colom i del seu germà Diego, esperàvem amb ànsia els resultats de les anàlisis comparatives de dues poblacions d'homes contemporanis de llinatges Colom i Colombo amb l'ADN del cromosoma Y del fill de Colom. Érem, i som, conscients de les dificultats i limitacions d'aquesta recerca científica, però encara pensem que, quan aquests treballs hagin esgotat totes les proves possibles, podrem gaudir d'alguna conseqüència interessant per les nostres hipòtesis de treball, o, fins i tot, d'alguna prova conclouent i definitiva a favor o en contra d'un possible origen català de Colom.

Com ja és prou conegut, el Centre d'Estudis Colombins va col·laborar activament amb el laboratori d'identificació genètica del Departament de Medicina Legal de la Universitat de Granada en la recollida de mostres de saliva a tots els Països Catalans a homes contemporanis de cognom COLOM durant els mesos de novembre, desembre i gener de 2005/2006. Per fer aquesta tasca vàrem gaudir de la col·laboració de l'empresa Fausto Producciones, qui ens va donar totes les facilitats per centralitzar les nostres activitats en la seva oficina del bell centre de Barcelona al carrer de Casp. Des d'aquest escrit els hi volem agrair la seva gentilesa i suport.

El pacte fet amb el Dr. José Antonio Lorente, director d'aquesta recerca científica, era de que, un cop acabada la nostra tasca de recollida de mostres, no tindriem cap notificació específica dels resultats abans de qualsevol comunicació oficial i pública. I així ha estat. Nosaltres esperàvem que els resultats es fessin públics pels voltants del dia 20 de maig del 2006, però això no va ser possible degut al retràs enorme que hi va haver per la part italiana en la recollida de mostres dels homes Colombo. Un cop superada la data del cinquè centenari de la mort de Colom, es va anar ajornant progressivament la data de publicació d'alguna novetat al mes de juliol, passades les vacances i, finalment, esperàvem alguna notícia, per petita que fos pels voltants del dia 12 d'octubre, com així ha estat.

Passem en primer lloc a donar la versió catalana del comunicat emès per la Universitat de Granada el dia 13 d'octubre del 2006 respecte a la situació de les anàlisis comparatives dels ADN del cromosoma "Y":

El professor José Antonio Lorente, membre del Departament de Medicina Legal de la Universitat de Granada, com a director científic dels Estudis de Identificació de Cristòfor Colom, davant la commemoració del 12 d'Octubre, considerant que és impossible atendre totes les peticions d'entrevistes i informació que es reben, desitja emetre la següent nota de premsa informativa en relació als estudis sobre l'origen de Cristòfor Colom:

- 1) *En aquest moment s'ha conclòs l'estudi de regions de l'ADN no codificant del cromosoma "Y" (tipus STRs i SNPs) d'un total de 255 mostres de persones de cognom Colom (a Espanya i sud de França) segons la distribució següent:*

Catalunya : 125

Illes Balears: 50

Comunitat Valenciana: 45

Sud de França. 35

(N.d.T.: Més exactament: Andorra 1 i Roselló i Cerdanya 34)

- 2) *S'han estudiat igualment mostres de 113 persones de cognom "Colombo", que habiten en les regions del nord d'Itàlia, recollides per un procediment coordinat des de la universitat "Tor Vergata" de Roma (Prof. Olga Rickards, Dra. Cristina Martínez-Labarga). La distribució de les mostres fins ara estudiades és la següent:*

Liguria: 47

Llombardia: 52

Piamonte: 14

- 3) *Finalment han estat estudiades 109 mostres corresponents a "població de referència" de la zona de Catalunya, composta per homes de famílies que han viscut durant*

múltiples generacions a Catalunya , però que no duen el cognom Colom.

Amb aquestes mostres de referència, el total de mostres estudiades fins aquest moment és de 477.

- 4) *Els resultats actuals, per comparació amb l'ADN del cromosoma "Y" de Hernando Colón (fill de Cristòfor Colom, que té un ADN del cromosoma Y igual al del seu pare) no permeten diferenciar – en aquesta fase del procés- els orígens de l'almirall, encara que haguem arribat a un punt en que han estat usats al màxim tot els procediments científics de que disposem.*

Els marcadors (o loci) utilitzats en aquest moment (STRs i SNPs), que són els que la comunitat científica internacional considera validats i acceptats, i que, per tant, són els únics que podem utilitzar amb garanties, no tenen prou capacitat per a enquadrar a Cristòfor Colom dins d'un marc geogràfic determinat.

És necessari, i amb això estem treballant des de fa diversos mesos juntament amb altres molts grups internacionals, desenvolupar dos nous tipus de marcadors, que serien nous SNPs de cromosoma "Y" que permetin una major individualització, així com mini-STRs per l'ús de mostres degradades i d'un baix nombre de còpies (LCN).

És important que s'entengui que la quantitat d'ADN extreta de les restes de Hernando Colón i de Cristòfor Colom és molt limitada, i que és responsabilitat dels investigadors usar-la en els anàlisis només quan hi hagin garanties científiques d'èxit amb tècniques validades i acceptades universalment.

Volem igualment destacar que, malgrat l'enorme interès que aquest

estudi desperta a tot el món i al especial interès que per historiadors i estudiosos colombins tenen els resultats, aquest és un treball científic, i per tant és rigorós i per força lent, i en cap moment s'avançaran conclusions que no compleixin amb els criteris científics més estrictes, encara que això origini (com de fet ja passa) endarreriments en l'obtenció de conclusions.

El compromís de tots nosaltres està amb la veritat científica, sigui la que sigui, i sigui quan sigui.

Finalment, en aquest punt, hem de transmetre un moderat optimisme, ja que els resultats obtinguts fins al moment anticipen que, després del desenvolupament de noves tècniques, tenint en compte la variabilitat genètica ja observada en las poblacions estudiades, l'ADN pot donar dades objectives que ajudin a aclarir els orígens de Cristòfor Colom. Els diferents equips seguim treballant amb l'objectiu d'obtenir conclusions al més aviat possible.

- 5) *L'equip de recerca (format també per diverses universitats i centres d'investigació espanyols i estrangers) **no poden fer cap tipus de declaració** fins que no es tinguin les conclusions finals.*
- 6) *Per tot el suara esmentat, **preguem** que s'abstinguin de sol·licitar declaracions que no es podran fer fins que hi hagi resultats. Per altre banda, tampoc es poden fer declaracions per explicar el que ja s'explica en aquesta nota de premsa.*
- 7) *En relació al **lloc on descansen les restes mortals de Cristòfor Colom**, els estudis ja han conclòs que els ossos que hi ha en la Catedral de Sevilla són els de Cristòfor Colom.*

De tota manera, considerant que en aquesta tomba no estan tots els óssos corresponents a una persona, sinó que tan sols hi ha una part, cal considerar molt seriosament la possibilitat de que hi hagi part de les restes en un altre lloc, molt probablement a Santo Domingo (República Dominicana), degut als trasllats que va patir el cos de l'almirall. Aquesta no és, però cap conclusió científica, per que encara no ha estat possible fer un estudi genètic de les restes que es troben a Santo Domingo, tot i que fóra molt interessant que en un estudi futur la ciència podés corroborar aquesta possibilitat.

Professor. Dr. José A. Lorente
Granada, 13 d'octubre del 2006

L'endemà de la publicació d'aquest comunicat oficial, molts diaris varen publicar articles exposant que les anàlisis havien fallat, tot insinuant que aquestes recerques al final abocarien en un cul de sac sense cap tipus de resultats aclaridors sobre l'origen de Cristòfor Colom. La lectura que nosaltres hem fet d'aquest comunicat no és, ni de bon tros, tan pessimista.

Cal admetre que la realitat es presenta molt més difícil del que havíem pensat a finals de l'estiu del 2005 amb l'equip de la Universitat de Granada, però això no vol dir que aquest estudi no pugui arribar a bon port ni molt menys. Una de les conclusions del procés fet fins ara és de que no és cert que cap mostra de les efectuades hagi estat compatible amb l'ADN de Colom. Això hagués passat si Colom hagués tingut un altre llinatge genètic, com Guerra per exemple. En aquest cas la recerca hauria servit per demostrar precisament aquest fet singular de que el cognom de Cristòfor Colom, amb totes les seves variants, era fals i que el va utilitzar l'almirall com a cortina de fum per a amagar el seu autèntic llinatge. Hi han moltes mostres que, fins el moment actual continuen essent compatibles amb l'ADN de Colom, però si fins ara posem per cas, només s'ha pogut demostrar un 35% o un 40% de la seva compatibilitat, això no permet, ni de bon tros, pressuposar res respecte a quin clan familiar dels analitzats va pertànyer Colom. Per poder treure

conclusions una mica fiables hem d'arribar al 99,90% i per això cal seguir treballant.

Un altre escenari possible pot ser perfectament el següent: Totes les famílies Colom, Colomb i Colombo dels Països Catalans, Occitana i Ligúria són descendents d'una sola família de la Provença. Si això fos així, resultaria que totes les mostres serien idèntiques i tampoc es podria discernir a quin clan familiar cultural pertanyia Colom, ja que si que s'hauria trobat el clan genètic. En aquest cas seria un cert fracàs per èxit excessiu.

També cal tenir clar que, encara que es podés determinar finalment que un petit grup d'homes analitzats són d'idèntica branca familiar que Cristòfor Colom, tot i que aquests homes contemporanis siguin descendents d'un antecessor conegut d'una comarca determinada, la Garrotxa per exemple, no per això podem dir automàticament que Colom era de la Garrotxa. Caldrà abans estudiar el quadre genealògic d'aquestes famílies i, amb molta sort, arribar a documents contemporanis de Colom on es pugui determinar amb exactitud la filiació del descobridor. Queda clar, doncs, que tota aquesta recerca no és ni tan fàcil ni a tan curt termini com podríem suposar de bell antuvi.

Tornant a les dificultats de tipus tècnic o científic i al document emès pel professor Lorente de la Universitat de Granada considerem que no hem de perdre l'esperança. En primer lloc perquè aquest document està dirigit sobretot a calmar els ànims dels "mass media" que, pel seu afany de donar una primícia mundial, no paren d'interferir en el treball d'aquests equips. I en segon lloc, per que les dificultats tècniques potser poden quedar ja superades gràcies a noves tècniques de la ciència genètica com la **piroseqüenciació** que fa servir impulsos de llum per llegir l'ADN dels fòssils. Aquesta nova tècnica emprada pels equips liderats pels professor Edward Rubin dels Estat Units i pel professor Svante Pääbo d'Alemania han servit per estudiar l'ADN del material genètic del nucli de fòssils de l'home de Neanderthal d'uns 38.000 anys d'antiguitat. Aquesta nova tècnica ha estat donada a conèixer

simultàniament per les revistes *Nature* i *Science* recentment.

Posats en contacte amb el Dr. Lorente hem deduït que en un termini màxim de dos anys tenim una probabilitat molt alta que aquest estudi comparatiu hagi estat acabat i hagi donat els fruits que tots esperem. Què són dos anys en la llarga trajectòria de setanta anys seguida fins ara pels estudiosos colombins per demostrar la catalanitat certa de Colom? Hem de tenir paciència i calma en la seguretat que els nostres esforços, de temps i econòmics, esmerçats fins ara en aquesta recerca tindran plena recompensa en un termini més que raonable i, potser, més curt del que ara suposem.

Com diu un proverbi berber: "Fins hi tot en la nit més fosca has de llançar la pedra per caçar el lladre".

Bibliografia

LA CAÍDA DE CRISTÓBAL COLÓN – EL JUICIO DE BOBADILLA

Per Francesc Albardaner i Llorens
Autores: Consuelo Varela i Isabel Aguirre
Editorial: Marcial Pons, Ediciones de Historia S.A.

Hi ha gent a qui totes li ponen i na Consuelo Varela és una d'aquestes persones que han nascut afortunades i, també cal dir, s'ho ha sabut guanyar amb el seu esforç i treball, "honneur oblige". El fet és de que un bon dia se'n va la nostra protagonista a l'Arxiu General de Simancas i l'arxivera Sra. Isabel Aguirre li diu, com qui no vol la cosa, que ha trobat traspaperat un document que conté la "pesquisa" de Bobadilla contra Cristòfor Colom! Costa de creure que encara pugui passar una cosa així en un dels arxius més buidats i remirats de l'estat espanyol, però així se'ns presenten els fets casuals en el llibre que avui analitzem. Ja ens agradaria que algun dels esforços arxivats amb qui tractem habitualment ens donés una sorpresa d'aquesta mena; ens conformaríem amb un

document autògraf de Colom escrit en català...

Hem de començar precisant que el document trobat, "la pesquisa" no és, malauradament, l'original. Es tracta doncs d'una còpia. La pròpia descobridora del document ens diu (Pàg.176): "Que llegó al Consejo Real es evidente, que lo vieron y leyeron la mayoría de sus miembros (Palacios Rubios, Fonseca, Conchillos, Tello....), incluso los reyes, está fuera de toda duda. Ignoramos los motivos de su desaparición. ¿Intencionada?". Qui vulgui dubtar de l'autenticitat d'aquest document ho té molt senzill i encara té més arguments per rebutjar-lo si sap que li falta la primera o les primeres pàgines, ja que és un document incomplet. De totes maneres considerem que aquesta documentació mereix la nostra atenció de manera molt destacada. Al meu entendre es tracta d'una documentació molt més interessant que la del denominat "Libro Copiador", tot i el seu interès evident.

El llibre es desenvolupa en dues parts: la primera a càrrec de la Sra. Consuelo Varela i la segona a càrrec de la Sra. Isabel Aguirre. La primera part, la més extensa, és un assaig crític del contingut del document trobat amb totes les extensions, aclariments i circumstàncies complementàries que, pràcticament, només l'extraordinària erudició de la Sra. Varela pot dur a terme de manera tan magnífica i amena. La segona part és molt més tècnica i consisteix en una introducció on es detallen les característiques tècniques del document i de la transcripció, així com dels diferents organismes als que anava dirigit i altres detalls, complementada a continuació amb una transcripció acurada d'aquest document. Només hi ha una il·lustració, corresponent a la pàgina 2 recte, fet que ens sembla una mica pobre, ja que haguessin pogut incloure totes les pàgines del document, ja que en té només 35 en total. El llibre es complementa amb una bibliografia i amb un índex onomàstic, com és de rigor en tot llibre científic.

Només llegint els títols dels capítols ja ens adonem de que es parla del decisiu període de 1493 al 1500 a l'illa de l'Hispaniola i de totes les circumstàncies que varen envoltar

la caiguda de Colom a mans de Bobadilla per encàrrec reial. Aquest període va ser un autèntic desastre per a tothom, com no podia haver estat de cap altre manera, a menys de que la segona expedició no hagués estat ja una expedició de colonització i conquesta de gran volada. En aquest període es produïren, alhora, la insurrecció natural dels aborígens, la insurrecció dels “hidalgos” castellans, que no havien anat a les Índies a treballar, els problemes de la conversió, o no, al cristianisme dels indis, el tràfic d’esclaus a falta de les espècies i de l’or promesos, la corrupció en el subministrament del menjar, la gana, les malalties desconegudes, l’excessiu rigor de la justícia aplicada pels germans Colom, etc. etc. L’illa de l’Hispaniola va ser una olla a pressió i ho hagués estat igual si el virrei i governador hagués estat qualsevol altre persona, com es va demostrar posteriorment amb el propi Bobadilla. Pràcticament va ser una situació de terror continuat en innumbrables fronts. És precisament aquest realisme ferotge que es desprèn de les declaracions dels 22 personatges interrogats el que fa d’aquest document un monument de la història universal. Nosaltres considerem que hi ha més “vida” en aquestes declaracions, que en tants i tants altres llibres publicats sobre el descobriment d’Amèrica. És quelcom com un “reality show” d’aquella època, que aclareix de manera entenedora què va passar realment en tots aquells anys. Recomanem la seva lectura, és un document extraordinari.

Això no vol dir que hi hagin aspectes o interpretacions amb els que podem ser més o menys crítics. Com sempre, la nostra ja coneguda autora, Sra. Varela, es fa un embolic amb la nacionalitat de diferents catalans i aragonesos. A en Guillermo Coma el fa aragonès (pàg. 20), quan nosaltres el suposem català i de la nissaga dels Coma de Girona. Ara a “fray Bernaldo Buil” el fa català (pàg. 21), cosa que ja ens sembla bé, tot i que ara que ja sabem que era originari de la franja no li haguéssim retret gaire si ens l’hagués classificat com aragonès. Primer l’anomena “Bernaldo” i després ja el nomena “el catalán fray Bernardo Buil”, (pàg. 35) amb la qual cosa ja ens anem aproximant al seu nom autèntic.

Però a en Pere Margarit el fa, com sempre, aragonès (pàg. 22), tot i que quan va venir a fer una conferència al nostre centre ja li vàrem aclarir que era originari de Castell d’Empordà i, per tant, català de soca-rel. Però la sorpresa ens ve quan a la pàgina 29 la Sra. Varela reconeix que Pedro Margarite (no hi ha manera que li digui Margarit!) era català i que va portar amb ell uns homes que varen muntar en un temps record el fort de Sant Tomàs. Per tant, la Sra. Varela utilitza el terme “aragonès” com un terme compressor de tots els territoris de la confederació catalano-aragonesa, com els historiadors italians.

A Fra Ramon Paner el continua denominant com a “Pané” i no li dona cap nacionalitat coneguda en la curta biografia que l’autora fa de tots els testimonis (pàg. 81), però ens diu que morí al Nou Món. En canvi, a la pàgina 100, tot parlant de Paner diu : “Pero sin duda lo más doloroso para el catalán era recordar.....”. Finalment sembla que ja ha entès que Fra Ramon Paner era català.

Sobre la nacionalitat de Miguel Muliart, com tots nosaltres, l’autora dubta més i tant el qualifica com d’estranger (pàg. 126) com de, potser, flamenc (pàg. 155) . Una de les novetats derivades d’aquest nou document trobat és el fet de que Miquel Muliart va morir a conseqüència dels torments que se li varen aplicar com a càstig per haver traduït una carta de protesta d’un frare francès del francès al castellà. Per tant, no fora més lògic que comencéssim a pensar que Muliart era francès? Potser ens sembla excessiva l’expressió utilitzada per l’autora (pàg. 126): “Hoy sabemos que Muliart murió a manos de su conuñado”! Home, Colom el va castigar a tortura i com que estava malalt el resultat no va ser l’esperat.

El text ens dona coneixement de diversos fets que són força contraris a la nostra teoria de ser Colom originari dels Països Catalans. En primer lloc ens trobem amb aquest suposat nebot denominat com Andrea Colombo. Certament que aquest nom comporta dues raons molt poderoses per considerar-lo d’origen italià: en primer lloc el nom “Andrea” és inequívocament italià i el cognom Colombo, ja no cal dir. En el cas del seu suposat germà Juan Antonio, el nom

sempre apareix castellanitzat, però el cognom varia de Colombo a Colón.

Un altre fet que concorda amb la teoria genovesa és el fet de comprovar que hi havien persones que deien que Colom i els seus germans eren "...de linaje de texedores, que Moflin avía enseñado a texer a Don Diego...", (pàg. 232) com ho varen fer Teresa de Baeça i Ynés de Malaver, que per la qual cosa foren castigades a perdre la llengua! Un altre testimoni especifica més i diu "quel Almirante e el adelantado heran de baxa suerte e que Don Diego, su hermano, aprendió texedor de seda" (Pàg. 243). Un tercer testimoni afirma: "que su padre del Almirante avía sido texedor e sus hermanos oficiales." (Pàg. 242). Queda clar que a la societat castellana del moment era molt mal vist això de treballar i de ser oficial en un ofici!

La publicació d'aquest llibre ha produït que apareguessin diversos articles en diferents diaris que duïen títols força terribles com "Colón, el cruel" i coses per l'estil. És evident que la lectura del llibre porta a desprestigiar a tots tres germans Colom des d'una òptica contemporània. Nosaltres considerem que els fets narrats en el llibre eren comuns a totes les societats de l'època. La prepotència i el despotisme fins a extrems inhumans eren moneda habitual a tot el món dit "civilitzat" de finals del segle XV. Si algú es pensava que la colonització d'Amèrica van ser "flors i violes" anava molt desencaminat, tot era molt bèstia. Aquelles persones que ja eren contràries a defensar la catalanitat de Colom per tal d'evitar cap relació de Catalunya amb el genocidi que va comportar la colonització del Nou Món, encara veuran més reforçada

la seva postura després de llegir aquest llibre. Però al nostre entendre considerem que cal continuar esbrinant la veritat del personatge Colom, tant si era català com si era genovès, per a comprendre millor l'història i la dura realitat d'aquell temps. La recerca d'aquesta veritat certament que no és apte ni per a menors ni per a pusil·lànimes, però creiem que val la pena de continuar buscant-la i, si cal, rectificar en allò que sigui necessari.

